Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе
Программный офис в Бишкеке

SOCIAL TECHNOLOGIES AGENCY
АГЕНТСТВО СОЦИАЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Norwegian Ministry of Foreign Affairs

Ulkoministeriö Utrikesministeriet
Ministry for Foreign Affairs of Finland

Federal Foreign Office

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra
Swiss Agency for Development and Cooperation SDC

ЖЫЙЫНТЫКТООЧУ ОТЧЕТ

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТТИК ШАЙЛООСУН МӨӨНӨТТӨН ЭРТЕ ӨТКӨРҮҮ ЖАНА УЮШТУРУУ ЖОЛ-ЖОБОСУНА БАЙКОО ЖҮРГҮЗҮҮ ЖӨНҮНДӨ

ГЕНДЕРДИК МОНИТОРИНГДИН ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ

10-январь
2021-жыл

Бул отчет «Социалдык Технологиялар Агенттиги» коомдук бирикмеси тарабынан Норвегия Өкмөтүнүн, Финляндия Өкмөтүнүн, Германия Өкмөтүнүн жана Швейцариянын Өнүктүрүү жана Кызматташтык Агенттигинин (SDC) Швейцариянын Тышкы иштер министрлигинин Федералдык департаментинин колдоосу менен ЕККУнун Бишкектеги Программалык кеңсесинин “2020-жылдагы парламенттик жана жергиликтүү шайлоолорду эске алуу менен шайлоо процесстеринин инклюзивдүүлүгүн күчөтүү” долбоорунун алкагында даярдалды.

Ушул басылмадагы маалыматтар ЕККУнун Бишкектеги Программалык кеңсесинин, Норвегия Өкмөтүнүн, Финляндия Өкмөтүнүн, Германия Өкмөтүнүн жана Швейцариянын Өнүктүрүү жана Кызматташтык Агенттигинин (SDC)Швейцариянын тышкы иштер министрлигинин Федералдык департаментинин позициясын же пикирин чагылдырбайт.

ОБСЕ Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе
Программный офис в Бишкеке

SOCIAL TECHNOLOGIES AGENCY
STA АСТ
АГЕНТСТВО СОЦИАЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Norwegian Ministry of Foreign Affairs

Ulkoministeriö Utrikesministeriet Ministry for Foreign Affairs of Finland

Federal Foreign Office

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra
Swiss Agency for Development and Cooperation SDC

ОТЧЕТ

ЖЫЙЫНТЫКТООЧУ ОТЧЕТ
Кыргыз Республикасынын Президенттик шайлоосун мөөнөттөн эрте өткөрүү жана уюштуруу жол-жобосуна байкоо жүргүзүү жөнүндө

2021-жылдын 10-январында өткөрүлгөн

гендердик мониторингдин жыйынтыктары

Октябрь 2020 - Февраль 2021

КЫСКАРТЫЛГАН СӨЗДӨР

СТА	Социалдык технологиялар агенттиги
ЕККУ / ДИАУБ	ЕККУ Демократиялык Институттар жана Адам Укуктары Бюросу
КР ЖК	Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши (Парламент)
АБФЖ	БУУнун Аялдарга карата басмырлоонун бардык формаларын жоюу жөнүндө конвенциясы
ДМЧА	Ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар
КР ТИМ	Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлиги
КР УСК	Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитети
ЕККУ	Европадагы Коопсуздук жана Кызматташтык Уюму
КБ	Коомдук бирикме
БУУ	Бириккен Улуттар Уюму
СП	Саясий партия
ЖМК	Жалпыга маалымдоо каражаттары
КМШ	Көзкарандысыз мамлекеттердин шериктештиги
АШК	Аймактык шайлоо комиссиясы
УШК	Участкалык шайлоо комиссиясы
КР БШК	Кыргыз Республикасынын шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясы

КИРИШ СӨЗ

2021-жылдын 10-январында өткөрүлгөн Кыргыз Республикасынын Президентин шайлоонун гендердик мониторинги Норвегия Өкмөтүнүн, Финляндия Өкмөтүнүн, Германия Өкмөтүнүн жана Швейцариянын Өнүктүрүү жана Кызматташтык Агенттиги Швейцариянын Тышкы иштер министрлигинин Федералдык департаментинин колдоосу менен "Социалдык технологиялар агенттиги" (СТА) КБ тарабынан ЕККУнун Бишкектеги «2020-жылдагы парламенттик жана жергиликтүү шайлоолорду эске алуу менен шайлоо процесстеринин инклюзивдүүлүгүн күчөтүү» Программалык кеңсесинин алкагында жүргүзүлдү.

Талдоонун максаты – аялдар менен эркектерге бирдей укуктарды жана бирдей мүмкүнчүлүктөрдү шайлоо иш-чараларынын жүрүшүндө камсыз кылуучу конституциялык кепилдиктердин жана эл аралык милдеттенмелердин сакталышына баа берүү менен саясий чөйрөдө гендердик басмырлоону болтурбоо.

Бул отчетто көрсөтүлгөн мониторингдин жыйынтыктары 2020-жылдын ноябрынан 2021-жылдын январына чейинки аралыктагы өлкөнүн бардык аймактарынан чогултулду.

Мониторингдин жыйынтыгы боюнча, гендердик басмырлоону болтурбоо жана гендердик теңчиликти камсыз кылуу максатында шайлоо мыйзамдарын жана шайлоону өткөрүүнүн жол-жобосун андан ары өркүндөтүү боюнча Сунуштар келтирилди.

1. МОНИТОРИНГ ҮЧҮН МААЛЫМАТ БУЛАКТАР ЖАНА МАСЕЛЕЛЕР, УСУЛДАР

Мониторингдин маселелерине аялдар менен эркектердин укуктары жана мүмкүнчүлүктөрүнүн теңдигин камсыздандыруучу, гендердик басмырлоого жол бербөөчү эл аралык келишимдердин жоболору, улуттук мыйзамдар, Конституциянын юридикалык кепилдиктери 2021-жылдагы Кыргыз Республикасынын президенттик шайлоо учурунда канчалык деңгээлде сакталгандыгын аныктоо кирет. Мониторингдин жүрүшүндө гендердик талдоо жүргүзүлдү:

- шайлоочулардын тизмеси жана алардын шайлоого катышуусу жөнүндө Кыргыз Республикасынын шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча борбордук комиссиясынын (КР БШК) маалыматтары;
- талапкерлерди көрсөтүү жана каттоо процесстери;
- талапкерлердин шайлоо алдындагы программасынын мазмуну;
- талапкерлердин үгүттөөчү материалдары;
- үгүт чараларынын аткарылышы;
- талапкерлердин теледебат учурунда, ошондой эле шайлоочулар менен жолугушуу учурундагы сүйлөгөн сөздөрү;
- ЖМК жана социалдык тармактарда жарыяланган материалдар;
- добуш берүү процесси жана шайлоонун натыйжалары.
- шайлоодон кийинки мезгилде чыр-чатактарды жана даттанууларды кароо процесси.

Мониторингдин жүрүшүндө шайлоо иш-чараларында гендердик өкүлдөрдүн укуктары жана мүмкүнчүлүктөрүнүн теңдигинин принцибин сактоо үчүн тутумдук шарттар аныкталды, анын ичинде:

- Институционалдык, объективдүү жана субъективдүү тоскоолдуктар;
- Гендердик илгертен калыптанып калган, жана бейкалыс пикирлердин шайлоо артыкчылыктарына таасири;
- Кыргыз Республикасынын Президентинин кызмат ордуна талапкерлердин шайлоо алдындагы программаларында гендердик маселелердин чагылдырылышы, алардын программаларында гендердик-сезимтал же басмырлоочу ой-пикирлердин жана сунуштардын болушу;
- Талапкерлердин шайлоо өнөктүгүндөгү үгүт иштерин ЖМКларда чагылдыруу, анын ичинде гендердик басмырлоонун алдын алуу боюнча көрүлгөн чараларды камтыган маалымат каражаттарды.

Мониторингдин усулдары 2005-жылы ЕККУнун Демократиялык институттар жана адам укуктары бюросу (ДИАУБ) тарабынан жарыяланган “Аялдардын шайлоого катышуусуна байкоо жүргүзүү боюнча колдонмого” негизделген. СТА КБ тарабынан Кыргыз Республикасынын шарттарына ылайыкташтырылган усулдар "2020-жылдын 4-октябрында өткөрүлгөн Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоонун гендердик мониторингинин жыйынтыктары жөнүндө отчет"[1] (мындан ары - "Парламенттик шайлоонун гендердик мониторинги") 2-бөлүмүндө баяндалган.

Мониторинг жүргүзүү үчүн маалымат булактары:

- Талапкерлерди көрсөтүү, каттоо жөнүндө КР БШКнын маалыматтары;
- Талапкерлердин ачык булактарда жайгаштырылган шайлоо программалары жана үгүт материалдары;
- Шайлоо өнөктүгүнүн жүрүшүн чагылдырган ЖМК жана социалдык тармактардын материалдары;
- Көз карандысыз байкоочулардын билдирүүлөрү.

2. ПРЕЗИДЕНТТИК ШАЙЛООНУ ӨТКӨРҮҮНҮН УКУКТУК АЛКАКТАРЫ

2.1. Улуттук мыйзамдар

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренеси 2-бөлүкчөсү – жынысына, расасына, тилине, майыптыгына, улутуна, динине, жашына, саясий же башка ишенимдерине, билимине, тегине, мүлкүнө же башка абалына жана башка жагдайларга байланыштуу басмырлабоо принцибин жарыя кылат. Конституцияда белгиленгендей, эл аралык милдеттенмелерге ылайык, ар түрдүү социалдык топтор үчүн теңдеш мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылууга багытталган, мыйзам тарабынан белгиленген, атайын чаралар басмырлоого

[1] Отчетко шилтеме: https://awli.kg/publikaczii-datkajym/otchet-po-rezultatam-gendernogo-monitoringa-vyborov-deputatov-zhogorku-kenesha-2020/, 6-бет.

жатпайт. Ушул эле берененин 4-бөлүкчөсү, Кыргыз Республикасында эркектер менен аялдар бирдей укуктарга жана эркиндиктерге, аларды жүзөгө ашыруу үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөргө ээ экендигин ырастайт. Конституция аялдар менен эркектердин бирдей добуш берүү укугуна кепилдик берет.

Кыргыз Республикасынын учурдагы Конституциясынын 2-беренесинин 5-бөлүгүндө "Мамлекет ар кайсы социалдык топтордун мамлекеттик органдардагы жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарындагы, анын ичинде чечим чыгаруу деңгээлинде өкүлчүлүгү үчүн шарттарды түзөт" деп аныкталган.

Ал эми Президенттик шайлоого карата, "Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндөгү" Кыргыз Республикасынын Конституциялык Мыйзамы[2] аларды жүзөгө ашыруу үчүн кандайдыр бир убактылуу атайын иш-чараларды камтыбайт.

Бирок, шайлоо мыйзамдарынын бир катар жоболорунда Президенттин кызмат ордуна шайлоо жана шайлануу укугун жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгү жарыяланган, анын ичинде:

"2-берене. Жарандардын шайлоого катышуу принциптери

3-бөлүк. Аялдарга, эркектер менен бирдей негизде, Президенттин кызмат ордуна шайлоо жана шайлануу укугун жүзөгө ашыруу үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөр берилет ...

3-берене. Жалпы шайлоо укугу

2-бөлүк. Кыргыз Республикасынын жарандары тегине, жынысына, расасына, улутуна, майыптыгына, билимине, кызматтык жана мүлктүк абалына, динине, саясий жана башка ишенимине карабастан шайлоого, шайланууга укуктуу".

28-берене. Шайлоо алдындагы үгүт иштерин жүргүзүү укугун кыянаттык менен пайдаланууга жол берилбейт

2-бөлүк. Шайлоо алдындагы үгүт өнөктүгүндө ЖМК эркиндигин кыянаттык менен пайдаланууга жол берилбейт: улуттук, этникалык, расалык, диний, аймактар аралык кастыкка, жынысы жана башка социалдык артыкчылыкка, душмандыкка… басмырлоого чакыруучу үгүттөөгө тыюу салынат"

2.2. Эл аралык келишимдер

Кыргыз Республикасы аялдар менен эркектерге ар кандай чөйрөлөрдө бирдей укуктар жана бирдей мүмкүнчүлүктөр маселелерин жөнгө салган эл аралык келишимдерди ратификациялаган[3] анын ичинде саясий катышуу жагынан.

---

[2] Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамдарынын редакцияларына ылайык, 2011-жылдын 25-ноябрындагы N 221, 23.04.2015 N 88, 2017.06.05 N 96, 2019.08.08 N 116, 30.06.2020 N 68, https://shailoo.gov.kg/ru/konstitucionnye-zakony-kr/konstitucionnye-zakony-kr/O_vyborah_Pr-1913/

[3] Толук тизме 3.2-бөлүмдө келтирилген. 2020-жылдын 4-октябрында өткөн Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоого гендердик мониторинг жүргүзүүнүн жыйынтыктары жөнүндө отчет, 8-бет, басылмага шилтеме: https://awli.kg/publikaczii-datkajym/otchet-po-rezultatam-gendernogo-monitoringa-vyborov-deputatov-zhogorku-kenesha-2020/

Адам укуктарын коргоонун эл аралык тутумуна негиз салган башкы документтердин бири, **Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт**[4] эркектер менен аялдардын бардык жарандык жана саясий укуктардан, анын ичинде шайлоо укугунан пайдалануусунун бирдей укугун белгилейт.

> Бер. 25. Ар бир жаран 2-беренеде айтылгандай, басмырлоолорсуз жана негизсиз чектөөлөрсүз укукка жана мүмкүнчүлүккө ээ болушу керек:
>
> a) түздөн-түз же өз эрки менен тандаган өкүлдөр аркылуу мамлекеттик иштерди жүргүзүүгө катышууга;
>
> b) шайлоочулардын өз ыктыярын билдирүүсүн камсыз кылган жашыруун добуш берүү менен жалпы, бирдей шайлоо укугуна негизделген жана чыныгы мезгилдүү шайлоолордо добуш берүүгө жана шайланууга;

БУУнун Аялдардын саясий укуктары жөнүндө конвенциясы[5] атайын, аялдардын саясий катышуусунун принциптерин жана ага зарыл мамлекеттик кепилдиктерин баяндоого арналган.

> Бер. 1 Аялдар бардык шайлоолордо эркектер менен бирдей шартта, эч кандай басмырлоосуз добуш берүүгө укуктуу.
>
> Бер. 2. Аялдар эркектер менен бирдей шартта, жалпы элдик шайлоону талап кылган улуттук мыйзамдарда белгиленген бардык мекемелерге эч кандай басмырлоосуз шайлана алышат.

БУУнун Аялдарга карата басмырлоонун бардык формаларын жоюу жөнүндө конвенциясы (АБФЖ)[6], аялдардын укуктарын коргоо боюнча эл аралык укуктун негизги документи.

> Бер.7. Мүчө-мамлекеттер, өлкөнүн саясий жана коомдук турмушунда аялдарга карата басмырлоону жоюу үчүн, атап айтканда, аялдар эркектер менен бирдей шартта төмөнкүлөргө укуктуу экендигин камсыз кылуу үчүн бардык чараларды көрүшөт:
>
> а) бардык шайлоолордо жана коомдук референдумдарда добуш берүүгө жана жалпы элдик шайланууучу бардык органдарга шайланууга;
>
> б) мамлекеттик саясатты иштеп чыгууга жана жүзөгө ашырууга катышат жана мамлекеттик кызматтарды ээлейт, ошондой эле мамлекеттик бийликтин бардык деңгээлдериндеги бардык мамлекеттик функцияларды аткарат

2015-жылдын 11-мартында, АБФЖ комитети, **Кыргызстандын төртүнчү отчету боюнча корутунду пикир**инин акырында, убактылуу атайын иш-чараларды жүзөгө ашырууну жалпы

---

[4] 1966-жылдын 16-декабрындагы Башкы Ассамблеянын 2200 A (XXI) резолюциясы менен кабыл алынган. https: //www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml. Кыргыз Республикасы, 12.01.1994-ж. № 1406-XII токтому менен кошулган

[5] Башкы Ассамблеянын 1952-жылдын 20-декабрындагы 640 (VII) резолюциясы менен кабыл алынган. https: // www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/women_politrights.shtml. Кыргыз Республикасы ЖКнын Мыйзам чыгаруу жыйынынын 25.01.1996 ж / Z № 321-1 жана СНП ЖКнын 6.03.1996 ж., П No 258-112.01.1994 ж., No 1406-XII Резолюциялары менен кошулган.

[6] Башкы Ассамблеянын 1979-жылдын 18-декабрындагы 34/180 резолюциясы менен кабыл алынган
https: // www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml. Кыргыз Республикасы ·
ЖКнын Мыйзам чыгаруу жыйынынын 25.01.1996 З N 320-1 жана СНП ЖК КРнын 6.03. 1996 П N 257-1

камтыган стратегиянын жоктугуна тынчсызданuусун билдирди. Убактылуу атайын чаралар жөнүндөгү №25 Жалпы сунуштамага таянып, “Комитет Мүчө-мамлекетке төмөнкүлөрдү сунуш кылат:

а) бардык тиешелүү мамлекеттик кызмат адамдарын убактылуу иш-чаралар түшүнүгү менен тааныштыруу, аялдар ыңгайсыз абалда болгон же азчылыкты түзгөн айрым аймактарда, анын ичинде саясий жана коомдук турмушта, ишмердүүлүк чөйрөсүндө жана чечимдерди кабыл алуу жаатында, аялдар менен эркектердин ортосундагы теңчилигине иш жүзүндө жетишүүгө багытталган убактылуу атайын иш-чараларды кабыл алуу жана ишке ашыруу, анын ичинде белгилүү мөөнөттөр менен чектелген максаттарды жана квоталарды коюуу;
б) убактылуу атайын чараларды колдонуу үчүн улуттук мыйзамдарга жоболорду киргизүүнү кубаттоо жана учурдагы колдонулуп жаткан убактылуу атайын чаралардын натыйжасыздыгынын түп-тамырындагы себептерине кайрылуу.

Мындан тышкары, «Саясий жана коомдук турмушта катышуу» боюнча Пикирлер бөлүмүндө Комитет тынчсызданuусун билдирди:

“аялдардын саясий жана коомдук турмушта катышуусунун дэңгээлинин төмөндүгү, тийиштүү убактылуу атайын чаралардын жоктугунан, айрыкча сакталып келе жаткан салттуу жана патриархалдык көз-караштардан улам жетекчилик кызмат орундарында, шайлануучу кызматка талапкер болуучу аялдардын шайлоо өнөктүгүнүн аз камсыздалышы жана мүмкүнчүлүктөрүн күчөтүүчү чаралардын акылга сыйбастыгы аялдардын саясий турмушта теңдеш катышуусуна тоскоолдуктарды түзүүдө. Комитет Мүчө-мамлекетти төмөнкүлөргө чакырат:

a) Комитеттин № 25 жалпы сунуштамасынын Убактылуу атайын чаралар жөнүндө жана Конвенциянын 4 (1) -беренесине ылайык аялдардын саясий жана коомдук турмушта катышуусун жогорулатуу боюнча бардык деңгээлдерде жайылтылган чараларды көрүү, мыйзамда көрсөтүлгөн квота сыяктуу анын ичинде убактылуу атайын чараларды кабыл алуу жолу менен;
b) эркек сандагы талапкерлерге иш жүзүндө конкуренция түзүлүшү үчүн саясатчы аялдардын шайлоо өнөктүгүн өткөрүүгө жана финансылык каржылоо алууга жеткиликтүү болушунун мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү;
c) аялдардын эркектер менен кошо саясий жана коомдук турмушта толук, тең, эркин жана, тең укуктуу негизде демократиялык катышуусун камсыздоо үчүн саясатчылардын, коомдук эл-башчылардын, журналисттердин жана жалпы калктын арасында аялдардын чечимдерди кабыл алуу процессиндеги маанисин толук аңдап түшүнүү үчүн, агартуу-маалымдоо иштерин өткөрүп туруу жана бул Конвенциянын жоболорунун толук ишке аткарылышынын талаптарынын бири”.

1995-жылдын **Пекин аракеттенүү платформасы**[7] (ПАП) чечимдерди кабыл алууда гендердик тең салмактуулук зарылдыгы жөнүндөгү олуттуу эл аралык билдирүү. Анда келтирилген, аялдардын мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү милдеттенмеси “алардын коомдун бардык чөйрөлөрүндө толук жана тең укуктуу катышуусу, анын ичинде чечим кабыл алууга катышуусу жана бийликке жеткиликтүүлүгү – тынчтык, өнүгүү жана теңдик максаттарына жетүүнүн негизги мааниси болуп саналат” деген ишенимге негизделген.

[7] https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20R.pdf

Венеция комиссиясы тарабынан кабыл алынган шайлоолорго тиешелүү жетектөөчү принциптер 51-пленардык жыйында (Венеция, 2002-жылдын 5-6-июлу) “Бирдей шайлоо укугу” бөлүмүндө төмөнкүлөрдү аныктаган:

> 2.5. Аялдардын жана эркектердин теңдиги менен барабардыгы ”: Эгерде атайын конституциялык негиз болсо, шайлануучу органдардагы өкүлчүлүктү белгилүү деңгээлде балансташтыруу же ал тургай, эркектер менен аялдардын барабардыгын камсыз кылуу максатында тиешелүү ченемдер кабыл алынышы мүмкүн

Көзкарандысыз Мамлекеттер Шериктештигине мүчө-мамлекеттердеги демократиялык шайлоолордун стандарттары, шайлоо укуктары жана эркиндиктери жөнүндө конвенция Кыргыз Республикасы тарабынан ратификацияланган[8], ошондой эле аялдар менен эркектердин бирдей шайлоо укуктарынын принцибин ишке ашырууну камсыз кылуу үчүн атайын чараларды колдонуу зарылдыгы жөнүндө жоболорду камтыйт.

> 19-берене. Конвенцияга Мүчө-мамлекеттердин милдеттенмелери. 2. Тараптар милдеттенишет:
> г) ... аялдардын эркектер менен бирдей негизде шайлоого жана шайлануучу органдарга, шайлануучу кызматтарга шайлануу укугун жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүктөрү адилеттүү жана чыныгы болушун камсыз кылуу үчүн зарыл мыйзамдык чараларды көрүү...

2021-жылдагы шайлоонун жыйынтыктары көрсөткөндөй, саясатчы аялдардын шайлоо кампаниялары үчүн мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү жана финансылык каржылыкка жеткиликтүүлүгү, ошондой эле турукташкан салттуу жана патриархалдык көз караштарга тиешелүү калктын ар түрдүү топтору үчүн агартуучу-маалыматтык түшүндүрмө иштеринин жоктугунун шартында, АБФЖ комитетинин сунуштары Кыргыз Республикасы үчүн актуалдуу бойдон калууда.

3. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТТИК ШАЙЛООСУНУН АЛДЫНДАГЫ УЧУРДАГЫ САЯСАТТАГЫ АЯЛДАР

3.1. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин аял-депутаттары

2020-жылдын 4-октябрында Кыргыз Республикасында парламенттик шайлоо болуп өттү. 5-октябрда парламенттик шайлоонун жыйынтыгына каршы мөөнөтсүз митинг башталды. Катышуучулар 4-октябрдагы добуш берүүнүн жыйынтыктарын жокко чыгарууну жана кайра шайлоо өткөрүүнү талап кылышты. 2020-жылдын 6-октябрында, КР БШК Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине шайлоодо добуш берүүнүн жыйынтыктарын жараксыз деп тапты.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин VI чакырылышынын ыйгарым укуктарынын мөөнөтү 2021-жылы жаңы шайлоо өткөрүлгөнгө чейин узартылды. Андыктан, парламенттеги аялдардын курамы өзгөрүлбөдү.

Анын кенен талдоосу, парламенттик шайлоонун гендердик талдоосунун жүрүшүндө

[8] Көзкарандысыз Мамлекеттер Шериктештигине мүчө-мамлекеттердеги Демократиялык шайлоолордун стандарттары, шайлоо укуктары жана эркиндиктери жөнүндө конвенцияны ратификациялоо жөнүндө; Кыргыз Республикасынын Мыйзамына 7-октябрда Кишинев шаарында 2003-жылдын 1-августунда No 185 кол коюлган.

талкууланган жана 4.1. “Парламенттик шайлоонун гендердик мониторинги”[9] бөлүмүндө камтылган.

3.2. Өкмөттөгү аялдардын саны жана үлүшү

Аялдар 2020-жылдын 5-октябрынан 9-октябрына чейин болгон массалык наразычылык акцияларынын активдүү катышуучулары болушкан. Алар демонстранттардын катарында да, наразычылык акциясынын лидери катары да активдүү болушту. Бул аралыкта өздөрүн активдүү көрсөткөн аял-талапкерлердин катарына Эльвира Сурабалдиева, Наталья Никитенко (“Ата Мекен” СП), Алтынай Өмүрбекова (“Республика” СП), Клара Сооронкулова (“РЕФОРМА” СП), Айжан Чыныбаева, Гүлнур Торалиева (“Бир Бол” СП) кирет.

Бирок, алардын ичинен бирөө гана октябрдагы шайлоодон жана тополоңдон кийин түзүлгөн Өкмөттүн мүчөсү - социалдык блокту тейлеген вице-премьер-министрдин кызмат ордуна - Э.Сурабалдиева кирди. Дагы бир аял, Бир Бол СПнан талапкер А.Чыныбаева Бишкек шаарынын вице-мэри кызматына киришти.

Натыйжада, 2021-жылдын январына карата Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн курамы түзүлдү[10], Социалдык блок боюнча вице-премьер-министрден тышкары, Өкмөттүн курамына дагы бир аял (министрликтер менен мамлекеттик комитеттердин 16 жетекчилеринин ичинен) киргизилген - Кыргыз Республикасынын Эмгек жана социалдык өнүгүү министри А.К. Солтонбекова (6%).

Министрлердин 59 орун басарынын, мамлекеттик комитеттердин төрагасынын жана министрликтердин жана ведомстволордун статс-катчыларынын ичинде 5 аял (8,47%).

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик агенттиктеринин жана кызматтарынын башчылары болгон 20 адамдын ичинен, - 2 жетекчи-аял (10%); алардын 50 орун басарларынын жана мамлекеттик катчыларынын 8и аялдар (16%).

Өкмөттүн аймактардагы 7 ыйгарым укуктуу өкүлдөрүнүн арасында бир дагы аял жок.

[9] Отчетко шилтеме: https://awli.kg/publikaczii-datkajym/otchet-po-rezultatam-gendernogo-monitoringa-vyborov-Депутатов-Жогорку-Кенеша-2020 /, 12-бет.
[10] https://www.gov.kg/ky/gov/s/103

Анткен менен, 2021-жылдын 3-февралында Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн жаңы түзүмү жана курамы жарыяланды. Өкмөттүн жаңы курамында 2 аял болот деп болжолдонууда: Транспорт, архитектура жана коммуникациялар министрлигин Гүлмира Абдралиева жетектесе, Асел Чынбаева Юстиция министри кызматына сунушталган[11].

Жаңы өкмөттүн курамында 13 гана министрлик болот деген божомолду эске алганда[12], анда 2 аялдын болушу аялдардын өкүлчүлүгүнүн болжол менен 15% камсыз кылат. Ошондой эле аялдар жетектей турган эки министрлик тең, аялдардын салттуу жумуш чөйрөсүнө тиешеси жок экендиги көңүлдү бурат. Мурда министрлер кабинетинин көпчүлүк аял-мүчөлөрү социалдык блоктун министрликтерин жетектешкен.

3.3. КР БШКдагы аялдар менен эркектердин өкүлчүлүгү

Шайлоону уюштурууга жооптуу ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган, КР БШКсы аял киши тарабынан башкарылат. 2021-жылдын январына карата Кыргыз Республикасынын БШКнын жетекчилигинде 12 адам болгон, анын ичинен 4 аял (33,3%). Жетекчилик Төрагадан жана анын орун басарларынан (экөө тең эркек киши) жана Кыргыз Республикасынын БШК мүчөлөрүнөн турат. КР БШК Төрагасынын кеңешчиси ошондой эле эркек киши.

КР БШКнын 9 мүчөсүнүн ичинде 3 аял, бул 33,3% түзөт. Кыргыз Республикасынын БШКсы мамлекеттик органдардын бири болуп саналгандыктан, бүткүл тутумдун негизин түзгөн “бир жыныстагы адамдардын 70% ашпагандыгы” керек, бул принциптин сакталышы өлкөдөгү кабыл алынган убактылуу атайын чаралардын негизинде жатат[13], мыйзамдарга ылайык, алардын курамын түзүүдө, Кыргыз Республикасынын Президенти, КР ЖК, ушул көрсөткүчтү сактап калуу үчүн, бул принципти карманышы керек.

---

[11] https://24.kg/vlast/181992_novyiy_sostav_pravitelstva_kandidaturyi_dvuh_jenschin_predlojili_vministryi/
[12] https://24.kg/vlast/181989_novaya_struktura_pravitelstva_kak_ona_vyiglyadit_iizkakih_vedomstv_sostoit/
[13] Кыргыз Республикасынын БШКнын 2021-жылдын январь айындагы маалыматтары: https://shailoo.gov.kg/ru/CIKBShK/Sostav_CIKBShKnyn_kuramy/

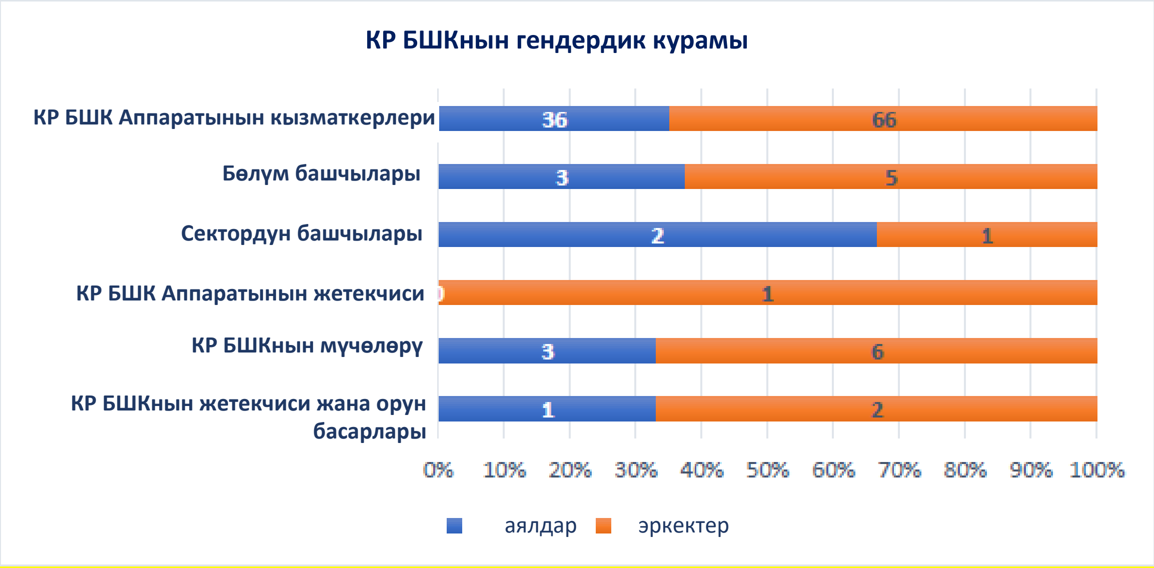

Кыргыз Республикасынын БШК Аппаратынын кызматкерлеринин арасында дагы аялдардын үлүшү жогору - 102ден 36, же 35,3%. Кыргыз Республикасынын Борбордук шайлоо комиссиясынын аппарат жетекчиси эркек киши. 3 сектордун жетекчилеринин арасында - 2 аял, 8 бөлүмдө - 3 аял.

Аймактык шайлоо комиссияларынын (АШК) курамы жалпысынан гендердик тең салмактуу[14]:

- АШКнын 650 мүчөсүнүн ичинен 304ү аялдар, же 46,7%;
- 54 АШКнын 14үндө гендердик барабардык бар (аялдардын 50% жана эркектердин 50% АШКнын мүчөлөрү);
- көпчүлүк АШКларда (34 АШК) аялдардын үлүшү 33-41% ды түзөт;
- 6 АШКда гендердик дисбаланс орун алган, бир жыныстагы адамдар (эркектер же аялдар) 70% дан жогору.
- үч АШКда (Ош, Базар-Коргон, Москва) АШКларда эркектердин көпчүлүгүнүн дисбалансы белгиленген – эркектердин көпчүлүгү 83,3%;
- үч АШКнын (Балыкчы, Жумгал, Кемин) курамында аялдар басымдуулук кылат - 83,3тен 91,7% га чейин.

4. ШАЙЛООЧУЛАРДЫН САНЫНДАГЫ АЯЛДАР ЖАНА ЭРКЕКТЕРДИН КАТЫШЫ ЖАНА АКТИВДҮҮЛҮГҮ

2021-жылдын 2-январына карата Кыргыз Республикасында 3 563 574 шайлоочу катталган, анын ичинен аялдар 52,21% ды түзөт, бул эркектерге салыштырмалуу 4,42 пайыздык пунктка көп - 47,79%.

Аймактар боюнча, шайлоочулардын санында аялдар басымдуулук кылган көрсөткүчтөр, өлкөдөгү орточо көрсөткүчтөн жогору, Бишкек шаарында (57,65%) жана Ош

[14] Кыргыз Республикасынын БШКнын 2020-жылдын май айындагы маалыматтары: https://shailoo.gov.kg/ru/CIKBShK/Izbiratelnye_komissiiShayloo_komissiyalary/sostavy-i-adresa-tik/kachestvennyj-sostav-tik/

шаарында (54,27%) байкалат. Президенттик шайлоодо, КР ТИМ шайлоону уюштурууга жооптуу болгон (49,43%), республиканын чегинен тышкары жердеги шайлоочулардын арасында аялдар кыйла аз катталды. Салыштыруу үчүн, 2020-жылдын 4-октябрында өткөн КР Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо учурунда алар 60,75% түздү. Ушул категорияда гана шайлоочулардын санында эркектер көп - 50,57%. Бул КР УСКнын расмий статистикасы боюнча, заманбап миграциялык процесстердин маанилүү тенденцияларынын бири - бул миграция феминизациясынын туруктуу процесси. 2018-жылы тышкы миграцияга катышкан аялдардын саны эркектерге караганда дээрлик 2 эсе көп болгон[15]. Мындай тенденция 2014-жылдан бери байкалууда.

1-таблица. 2021-жылдын 2-январына карата шайлоочулардын саны жынысы боюнча[16]

Аймак	Жалпы саны	Жынысы боюнча			
		Эркектер	%	Women	%
Республика боюнча	3563574	1703097	47.79	1860477	52.21
Бишкек шаары	416123	176243	42.35	239880	57.65
Ош шаары	151115	69099	45.73	82016	54.27
Баткен облусу	297264	145299	48.88	151965	51.12
Жалал-Абад облусу	666695	324906	48.73	341789	51.27
Ысык-Көл облусу	307786	150642	48.94	157144	51.06
Нарын облусу	202475	101010	49.89	101465	50.11
Ош облусу	722933	350959	48.55	371974	51.45
Талас облусу	157886	78394	49.65	79492	50.35
Чүй облусу	591818	281523	47.57	310295	52.43
КР ТИМ	49479	25022	50.57	24457	49.43

2021-жылдын 10-январына карата Кыргыз Республикасында шайлоочулардын тизмесине 3 563 574 шайлоочу киргизилген, анын ичинен идентификация жүргүзүлгөнү, башкача айтканда 1 398 888 шайлоочу (39,26%) добуш берген. Шайлоочулардын катышуусу болуп көрбөгөндөй төмөн болду.

Ошол эле учурда, өлкөдө эркектерге караганда аял шайлоочулардын саны (52,21%) көп экендигин эске алганда (47,79%), Кыргыз Республикасынын Президентин шайлоодо аялдардын эркектерге караганда активдүүлүгү төмөн болгон: 733 213 эркек шайлоочу добуш берген (52, 41%) жана 665,675 аял шайлоочу (47,59%). Аялдар Ысык-Көл облусунда (43,15%) жана Ош шаарында (41,20%) активдүү болушкан, ал эми чет элдик шайлоо участкаларында добуш

---

[15] Кыргыз Республикасынын аялдары жана эркектери, 2013-2018-жж. КР УСК, Бишкек-2018, 33-34-бб.

[16] Маалымат булагы: https://tizme.gov.kg/

бергендердин арасында эң аз (19,65%).

2-таблица. 10.01.2021-жылы идентификациядан өткөн шайлоочулардын активдүүлүгү[17]

Аймак	Республикада шайлоочулардын катышуусу		
	Тизмеге киргени	Идентификациядан өткөнү	%
Республика боюнча	3563574	1398888	**39.26**
Бишкек шаары	416123	160579	**38.59**
Ош шаары	151115	63845	**42.25**
Баткен	297264	115931	**39,00**
Жалал-Абад	666695	262345	**39.35**
Нарын	202475	84463	**41.72**
Ош	722933	290240	**40.15**
Талас	157886	60539	**38.34**
Чүй	591818	204831	**34.61**
Ысык-Көл	307786	142780	**46.39**
КР ТИМ	49479	13335	**26.95**

3-таблица. 10.01.2021-жылы идентификациядан өткөн шайлоочулардын активдүүлүгү, жынысы боюнча[18]

Аймак	Эркектер			Аялдар		
	Тизмеге киргени	Идентификациядан өткөнү	%	Тизмеге киргени	Идентификациядан өткөнү	%
Республика боюнча	1703097	733213	**43.05**	1860477	665675	**35.78**
Бишкек шаары	176243	73032	**41.44**	239880	87547	**36.50**
Ош шаары	69099	30058	**43.50**	82016	33787	**41.20**
Баткен	145299	64351	**44.29**	151965	51580	**33.94**
Жалал-Абад	324906	141452	**43.54**	341789	120893	**35.37**
Нарын	101010	44657	**44.21**	101465	39806	**39.23**
Ош	350959	155289	**44.25**	371974	134951	**36.28**
Талас	78394	32761	**41.79**	79492	27778	**34.94**
Чүй	281523	108105	**38.40**	310295	96726	**31.17**
Ысык-Көл	150642	74979	**49.77**	157144	67801	**43.15**
КР ТИМ	25022	8529	**34.09**	24457	4806	**19.65**

[17] Маалымат булагы: https://tizme.gov.kg/
[18] Маалымат булагы: https://tizme.gov.kg/

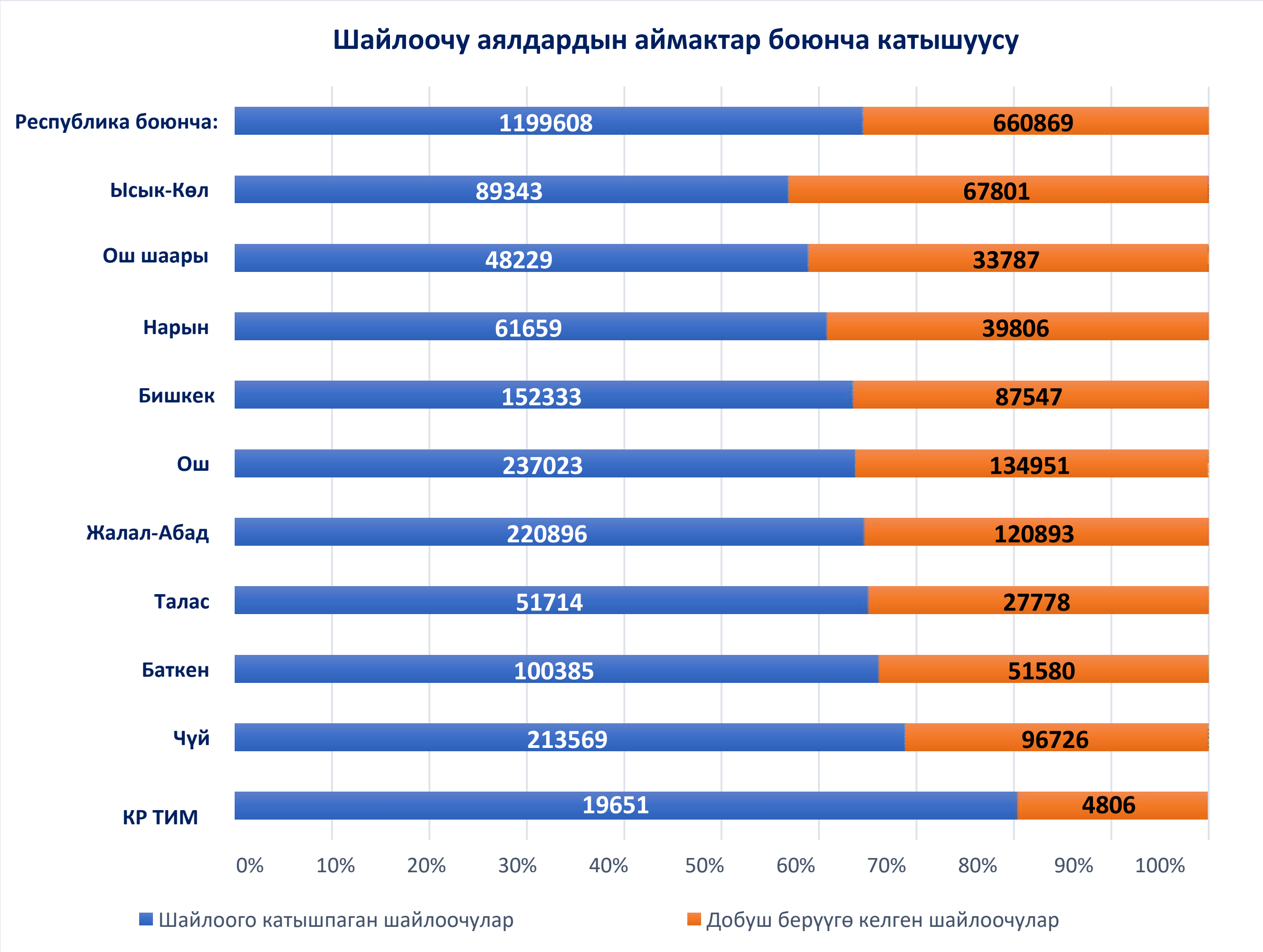

Бирок, абсолюттук сандарда, калктын санынын аймактар ортосундагы айырмачылыгына байланыштуу, аныкталган жана добуш берген аялдардын жалпы санына караганда, Ош, Жалал-Абад жана Чүй облустары боюнча көрсөткүчтөр жогору.

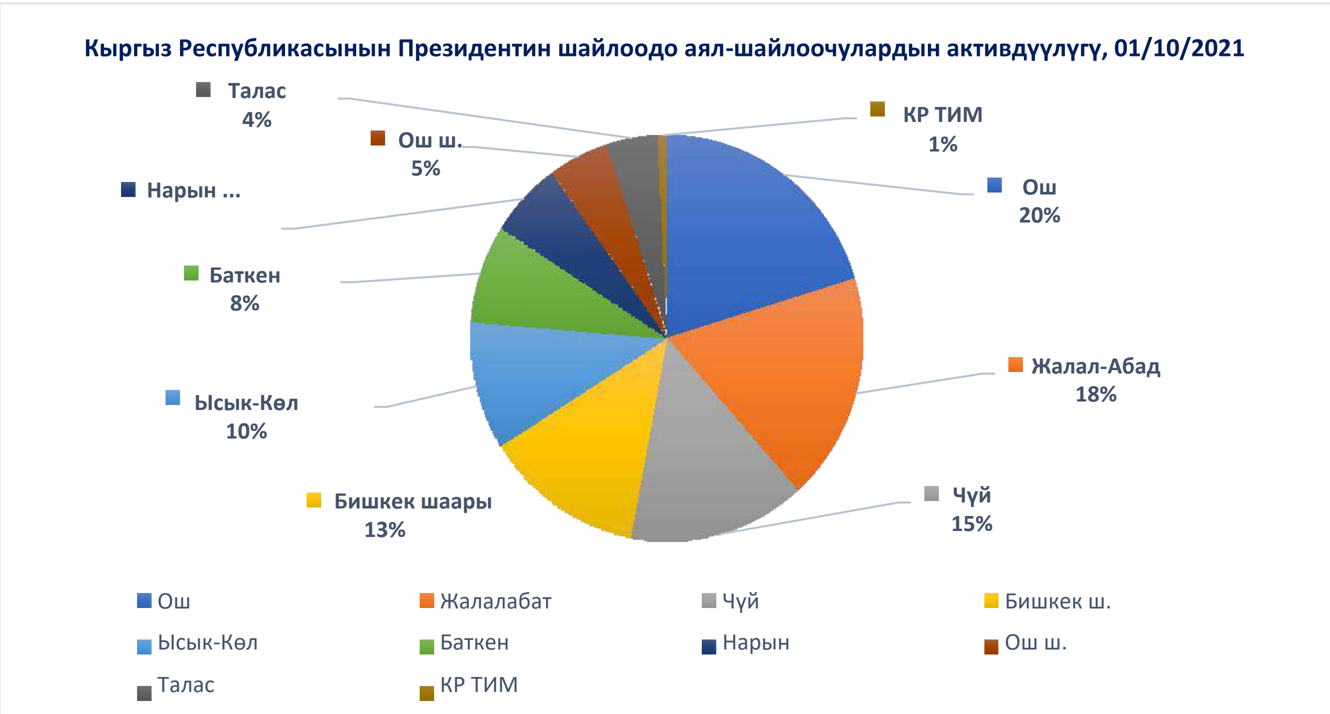

5. ТАЛАПКЕРЛЕРДИН КАТАРЫНДАГЫ АЯЛДАРДЫН ЖАНА ЭРКЕКТЕРДИН ӨКҮЛЧҮЛҮГҮ

Талапкерлерди каттоо 2020-жылдын 15-ноябрында аяктаган. Президенттик шайлоого катышуу үчүн Кыргыз Республикасынын 63 жараны кайрылды. Алардын 55и эркектер, 8и аялдар. Жалпы талапкерлердин ичинен аял талапкерлер 12,7% түздү.

бардык талапкерлердин **орточо жашы** - 49 жашта. Анын үстүнө, аялдардын орто эсеп менен жашы бир аз улуураак 50,5 жашта. Эркек талапкерлер бир аз жашыраак - 49,2.

этникалык курамы боюнча эркектерге караганда аял талапкерлердин арасында көп түрдүүлүк байкалат: 4 кыргыз жана 2 этникалык азчылыктын өкүлдөрү. Эркек талапкерлердин бардыгы кыргыздар. Ушул эле тенденция 2020-жылдын 4-октябрында өткөн КРнын Жогорку Кеңешине парламенттик шайлоонун жүрүшүндө саясий партиялардан аялдардын жана эркектердин талапкерлеринин тизмелеринин этникалык курамын талдоодо дагы байкалган[19].

иш чөйрөлөрү боюнча айырмачылыктар байкалат. Талапкерлердин арасында эркектердин көбү ишкерлер, саясатчылар, ошондой эле жумушсуздар да бар. Аялдар салттуу түрдөгү аялдарга таандык жумуш орундарынын өкүлдөрү - билим берүү жана коомдук иш-чаралар жаатында.

4-таблица. Аял жана эркек талапкерлердин сапаттуу курамы

	Аялдар	Эркектер
Орточо жашы	50,5 жыл	49,2 жыл
Этникалык таандыгы	6 - кыргыз Башка улуттун 2 өкүлү	55инин бардыгы кыргыздар
Иш багыттары		
Коомдук ишмер	2	8
Бизнес	1	16
Юрист ишмерлери	1	1
Пенсионерлер	1	2
Билим берүү чөйрөсү	3	1
Азыркы саясатчылар, депутаттар	-	5
Студенттер	-	1
Жумушсуздар	-	21
Бардыгы:	**8**	**55**

[19] Отчетко шилтеме: https://awli.kg/publikaczii-datkajym/otchet-po-rezultatam-gendernogo-monitoringa-vyborov-deputatov-zhogorku-kenesha-2020/, Б.18

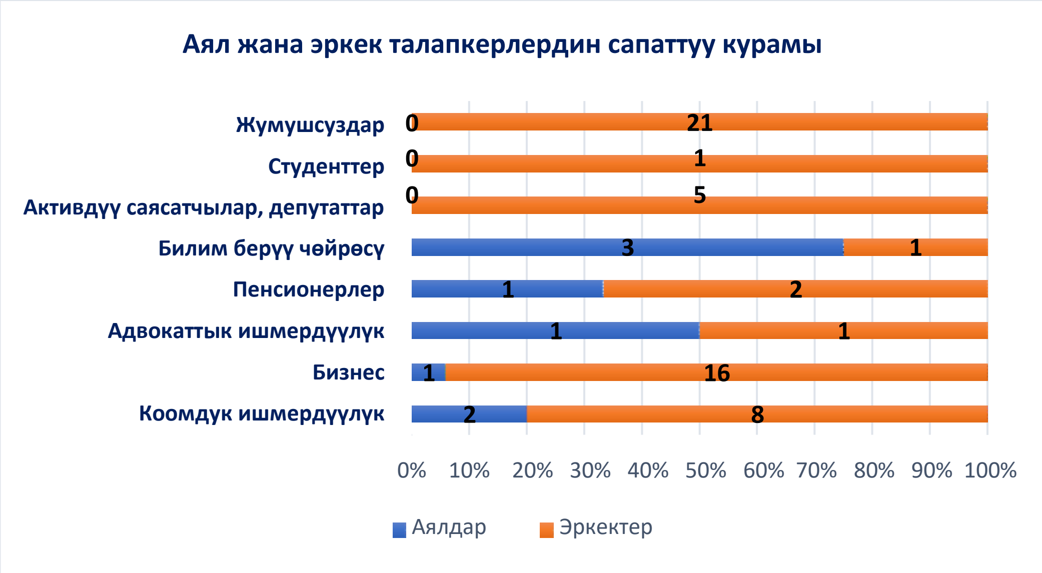

5-таблица. Аял талапкерлердин тизмеси (документтерди тапшыруу иретинде)

№	Толук аты	Сүрөтү	Жашы	Улуту	Жумуш чөйрөсү
12.	Сооронкулова Клара Сыргакбековна		51	Кыргыз	"Укук мектеби" КБнын жетекчиси
16.	Турдубекова Элеонора Маратовна		49	Кыргыз	Бишкек хореографиялык мектеп-интернатын ын башчысы
23.	Уметалиева Токтайым Джумаковна		58	Кыргыз	"Ай-Данек" гезитинин редактору
26.	Зарипова Анар Аскарбековна		54	Кыргыз	Дж. Баласагын атындагы КУУнун деканы
32.	Исмаилова Карагач Джумаевна		52	Кыргыз	№44 орто мектептин мугалими
39.	Араева Анаркул Медербековна		60	Кыргыз	Пенсионер
45.	Лилиенталь Юлия Викторовна		39	Орус	Евротьюб Комплете ГмбХ уюмунун салыктар жана каржы боюнча консультант-аудитор

53.	Клипачева Елена Сергеевна		41	Орус	Адвокат

63 талапкердин ичинен жыйынтыгында 18 адам президенттикке талапкер болуп катталды, алардын арасында жалгыз аял - К.С. Сооронкулова, РЕФОРМА саясий партиясынын лидери. Бул 2020-жылдагы парламенттик шайлоого талапкерлердин тизмесин аял башчылык кылган жалгыз саясий партия.

8 аял талапкердин төртөө (50%) мамлекеттик тилди билүү деңгээли боюнча Кыргызтесттин сертификатына ээ болбогондуктан катталган жок. Анткен менен алардын экөө этникалык кыргыздар. Ушул эле себептен, 5 эркек талапкер (9%) да катталган жок.

“Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 51-беренесине ылайык, Президенттин кызмат ордуна талапкердин мамлекеттик тилди билүү деңгээлин баалоо ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган же мекеме тарабынан жүзөгө ашырылат жана тестирлөөнүн жыйынтыгы боюнча “Орточодон жогору” деңгээлде болууга тийиш. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомуна ылайык[20], “Кыргызтест” тутуму боюнча В2 деңгээлине дал келет.

3 эркек киши соттолгондугу жоюлбагандыгына байланыштуу талапкер катары каттоодон өтпөй калган, 18 - тиешелүү арыздарды берүү менен документтерин кайтарып алышкан. 10 эркек киши шайлоо күрөөсүн төлөгөн эмес жана шайлоочулардын керектүү сандагы колтамгаларын топтой албаган. Ушул эле себептен улам аял талапкерлердин бири каттоодон өткөрүлгөн эмес.

6-таблица. Аял жана эркек талапкерлерди каттоого кабыл албоо себептери

Кабыл албоонун себептери	Аялдар	Эркектер
Мамлекеттик тилди билүү дэңгээлинин күбөлүгү жоктугу (Шайлоо жөнүндө Мыйзамдын 49.51 бер.5-бөлүм 4-бөлүкчөсү)	**4**	**5**
Соттун мыйзамдуу күчүнө кирген өкүмү менен сот тарабынан жөндөмсүз деп таануу же эркиндигинен ажыратуу жайларында кармалат; мыйзамда белгиленген тартипте соттуулугу алынып салынбаган. (Шайлоо жөнүндө Мыйзамдын 3 бер.3-4-бөлүмү)	**-**	**3**
Шайлоого катышуудан баш тартуу жөнүндө арыз жазып, талапкердин документтерди кайтарып алышы	**2**	**18**
Кол чогултулган эмес, шайлоо күрөөсү төлөнгөн эмес	**1**	**10**
Катталды		
	1	**19**[21]

[20] http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/100142/20?cl=ru-ru

[21] Кийинчерээк БШК К.А.Чороевду Шайлоо жөнүндө конституциялык Мыйзамдын 53 беренеси, 3-бөлүгүнүн 2-пунктуна ылайык шайлоочулардын анык кол тамгаларынын саны көрсөтүлбөгөндүгүнө байланыштуу Кыргыз Республикасынын Президентинин кызмат ордуна талапкер катары каттаган эмес. https://www.shailoo.gov.kg/ru/news/4127/. Ал БШКнын чечимине каршы сотко кайрылган, бирок Жогорку Сот БШКнын чечимин күчүндө калтырган:

8 аял талапкердин 7си төмөнкү себептерден улам каттоого кабыл алынган эмес.

7-таблица. Аял талапкерлерди каттоого кабыл албоонун себептери

Мамлекеттик тилди билүү дэңгээлинин күбөлүгү жоктугу:	
1.	Араева А.М.
2.	Зарипова А.А.
3.	Клипачева Е.С.
4.	Лилиенталь Ю.В.
Талапкерлер документтерин кайтарып алуусу:	
5.	Исмаилова К.Д.
6.	Турдубекова Э.М.
Жетиштүү кол топтолгон эмес, шайлоо күрөөсү тапшырылган эмес	
7.	Үметалиева Т.

Аял талапкерлердин бири Ю.Лилиенталь Кыргыз Республикасынын БШКнын чечимине каршы чыгууга аракет кылды. КР БШК мүчөсү К.Осмоналиев кыргыз тилин билүү тестинен өткөндүгү жөнүндө күбөлүк тапшырбагандыгын айтып, бул президенттикке талапкерлер үчүн милдеттүү талап экендигин белгиледи. "Ю. Лилиенталь Жалал-Абад мамлекеттик университетинде окугандыгын жана диплому бар экендигин, андыктан мамлекеттик тилди B2 деңгээлинде, башкача айтканда, ортодон жогору билет экендигин жүйөө келтирип, экзамен берүүдөн баш тартты. Анын айтымында, бул "кандайдыр бир сертификатка" караганда статусу боюнча жогору турат. Ал бизден анын дипломун таанып, тесттен өтүүнү талап кылбай, аны кайрадан жарышка чыгарышыбызды талап кылат. Болбосо, ал Борбордук шайлоо комиссиясынын анын документтерин кайтарып берүү чечиминин мыйзамдуулугун талашуу үчүн сотко кайрылам деп коркутууда», - деп түшүндүрдү Кайрат Осмоналиев[22]. Бирок, чындыгында иш сотко жеткен жок.

6. КОЛ ТОПТОО, ШАЙЛОО КҮРӨӨСҮ ЖАНА ШАЙЛОО ФОНДДОРУ

Чогултулган кол тамгалардын саны боюнча эркектер алдыда, аял талапкердин (К. Сооронкулова) тарапташтары 33458 кол топтошту, мыйзам боюнча керек делип 30 миң кол талап кылынат. Анын ичинен 32554ү КР БШК тарабынан жарактуу деп табылды, башкача айтканда, дээрлик бардык кол тамгалар жарактуу деп табылды.

Эсептөө ыкмасында түшүнүксүз жагдайлар болууда. КР БШКнын төрагасы Н.К. Шайлдабекованын ойу боюнча, КР БШК жарыялаган маалыматтардын негизинде жарактуу деп табылган колдордун санынын жана чогултулган кол тамгалардын жалпы санына карата катышы жөнүндө жыйынтык чыгаруу туура эмес. Анын, 2020-жылдын 18-декабрында өткөн эл аралык уюмдар менен болгон жолугушуусундагы түшүндүрмөсүнө ылайык талапкер 30 000 анык кол топтогону аныкталгандан кийин текшерүү аяктайт, калган кол тамгалар текшерилбейт.

Бирок мындай учурда суроо туулат: эмне үчүн бир катар талапкерлер талап кылынгандан бир аз көбүрөөк сандарга ээ болушат (мисалы, С.Н. Жапаров - 30,0032), ал эми

https://kaktus.media/doc/428206_kybana_choroeva_ne_dopystili_k_predvybornoy_kampanii.html
[22] https://24.kg/vlast/174559_vyiboryi_prezidenta_uchitel_yuliya_liliental_snyataya_sgonki_grozit_tsik_sudom/

айрым талапкерлер үчүн кол тамгаларды текшерүү токтой элек. Мисалы, талапкер Э.К. Абакирова 36 002, башкача айтканда, талап кылынган санга караганда 6000ге көп.

Ушул эле суроо жалгыз аял талапкерге карата да жаралат. Анын тарапташтары чогулткан кол тамгаларды текшерүү 2554 кошумча кол чогултулгандан кийин гана токтотулган.

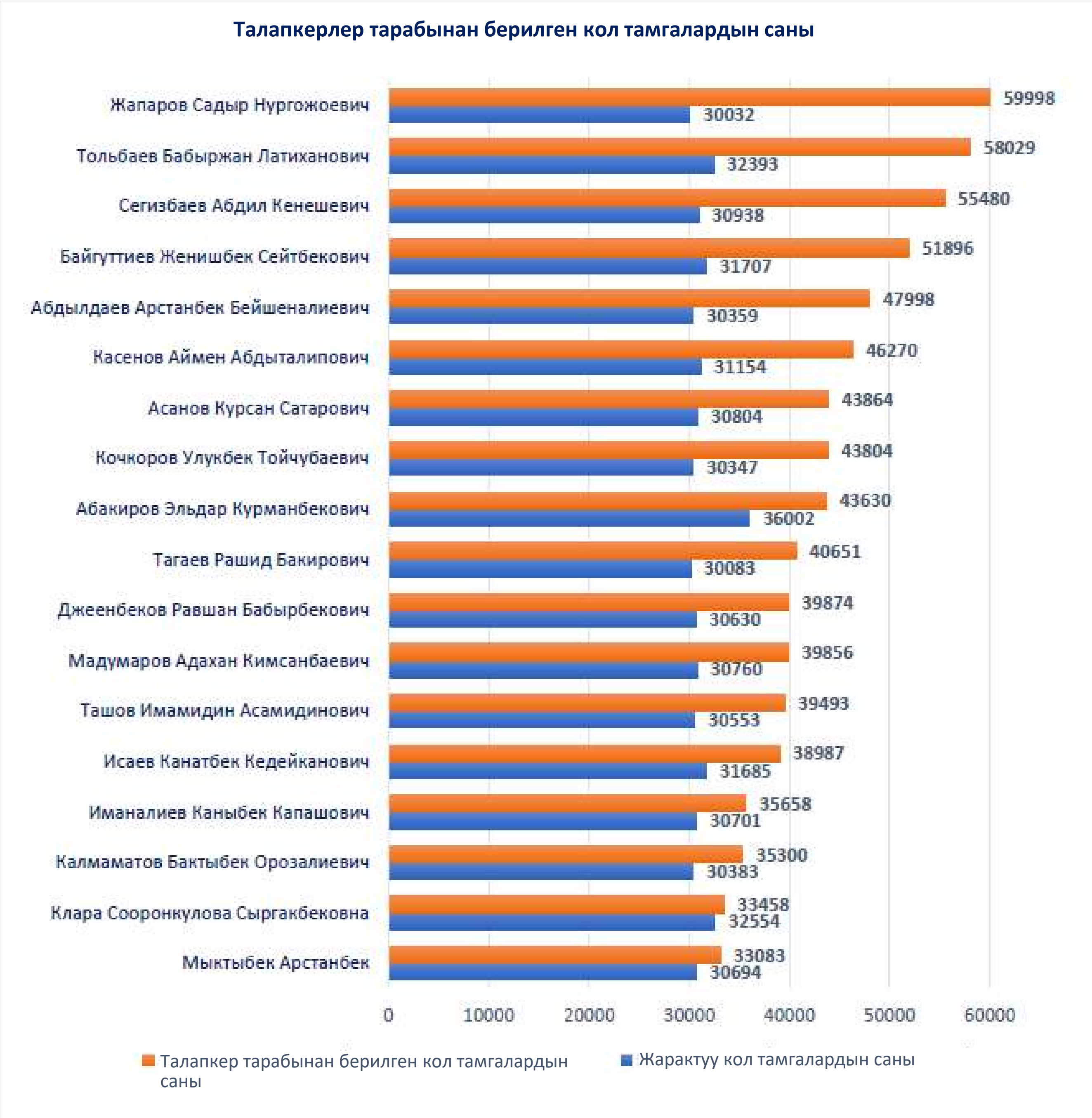

Шайлоо фондуна тиешелүү, анын ичинде камтылган шайлоо күрөөсүнүн суммасы (1 миллион сом) аял талапкерге, каржылык жактан колдоо табуу көйгөйү чечүүчү маселелердин бири болгон. Ал шайлоо мыйзамдарына ылайык талап кылынган сумманы кыйынчылык менен чогулта алды. Ошол эле учурда, кээ бир эркек талапкерлер үчүн шайлоо фондунун көлөмү шайлоо күрөөсүнүн талап кылынган көлөмүнөн кыйла эсе көп.

8-таблица. Шайлоо фондуна каражаттардын кирешеси, сарпталышы жөнүндө маалымат

№	Кыргыз Республикасынын Президенттигине талапкердин ТОЛУК АТЫ.	Киреше, сом	Чыгымдар, сом
1	Жапаров Садыр Нургожоевич	62,049,700	57531 126
2	Исаев Канатбек Кедейканович	1,412,000	1,348,620
3	Арстанбек Мыктыбек	1,117,000	1 115 750
4	Сооронкулова Клара Сыргакбековна	1 128 650	1,050,080
5	Ташов Имамидин Асамидинович	4,924,600	4,924,600
6	Сегизбаев Абдил Кеңешевич	4 609 910	4 546 510
7	Мадумаров Адахан Кимсанбаевич	2 847 100	2 845 676
8	Касенов Аймен Абдыталипович	3 872 805	3 758 398
9	Кочкоров Улукбек Тойчубаевич	1,724,890	1,634,383
10	Байгуттиев Жеңишбек Сейитбекович	3 337 850	2 963 867
11	Абакиров Элдар Курманбекович	1,581,893	1,563,636
12	Асанов Курсан Сатарович	2,576,656	2,494,264
13	Абдылдаев Арстанбек Бейшеналиевич	2,310,000	2,305,415
14	Джеенбеков Равшан Бабырбекович	3,159,250	3,143,673
15	Калмаматов Бактыбек Орозалиевич	1,419,020	1,410,151
16	Тольбаев Бабыржан Латиханович	14,224,572	10 872 523
17	Иманалиев Каныбек Капашович	1 962 568	1 962 320
	Жыйынтыгы:	**114 258 464**	**105 470 992**

Кыргыз Республикасынын Президентинин кызмат ордуна талапкерлердин Шайлоо фонддорунун каражаттарынын кирешеси жана чыгымдалышы жөнүндө маалымат 31-декабрь, 2020-жыл

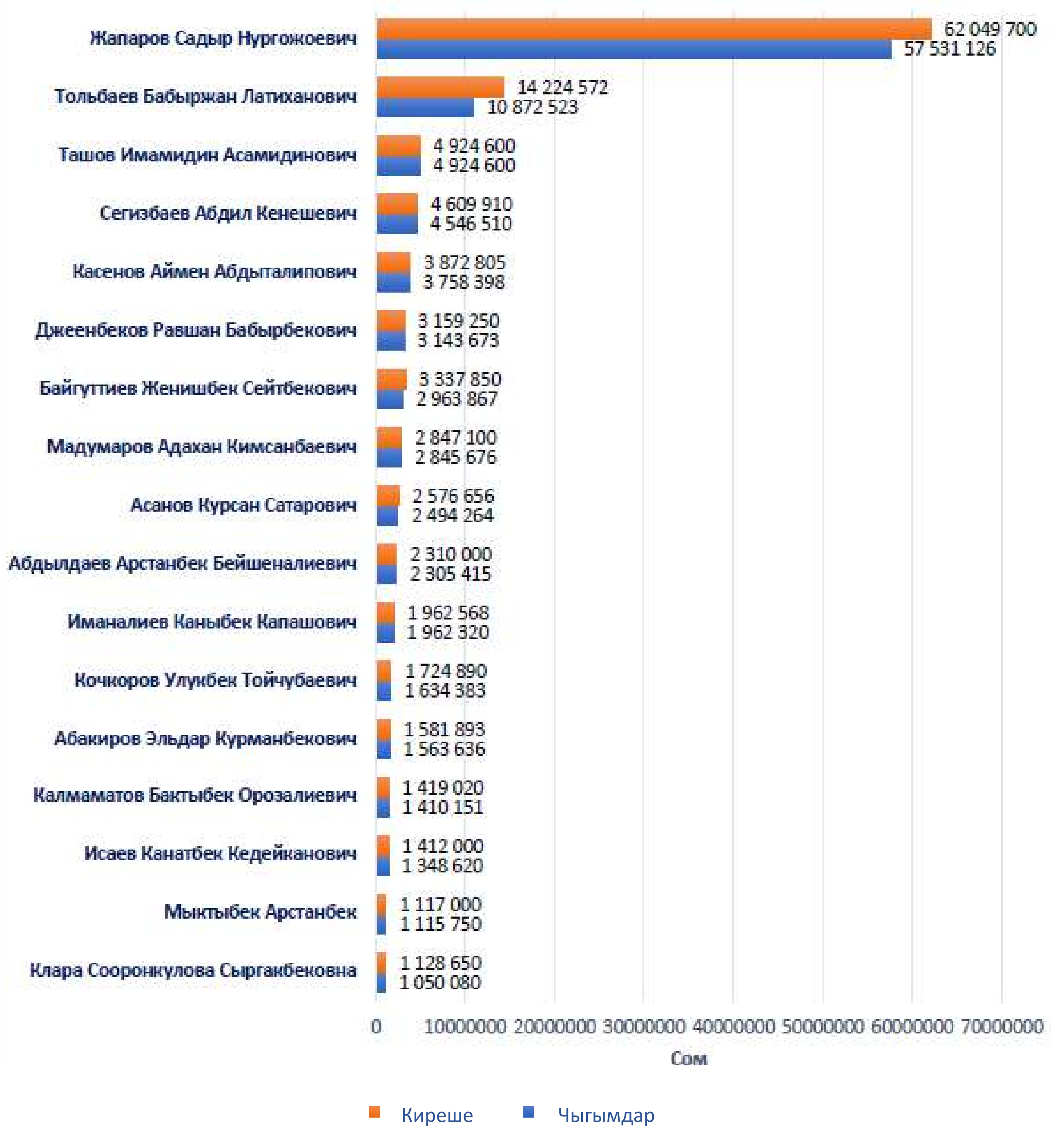

7. ТАЛАПКЕРЛЕРДИН ШАЙЛОО АЛДЫНДАГЫ ПРОГРАММАЛАРЫН ГЕНДЕРДИК ТАЛДОО

Катталган 18 талапкердин баарынын программалары гендердик талдоодон өттү.

Гендер жана гендердик теңчилик түшүнүктөрү талапкерлердин биринин дагы программасында көрсөтүлгөн эмес. Бирок, алардын төмөнкү темаларды канчалык деңгээлде чагылдырганына өзгөчө көңүл буруу менен ушул шарттарда деле гендердик сезимталдык боюнча программаларына баа берүүгө болот:

- Үй-бүлөнү чыңдоо үчүн кам көрүү, балалыкты, энеликти жана аталыкты колдоо;
- Аялдардын, балдардын, башка аялуу катмарлардын өзгөчө муктаждыктарын жана талаптарын эске алуу;
- Адам укуктарынын баалуулуктарын жактоо;
- Аялдарга карата тең укуктуулук, басмырлоону жана зомбулуктун көлөмүн кыскартуу.

Биринчи топко талапкерлердин **гендердик-сокур** программалары обочолонду**.** Бул деген, алар адам укуктарын коргоо жана жактоо темаларын эч кандай чагылдырбайт, жыныстардын ортосунда эч кандай айырмачылыктар көрсөтүлгөн эмес, алар такыр айтылбайт, демек аялдардын, балдардын жана башка аялуу катмарлардагы топтордун өзгөчө кызыкчылыктарын эске албагандыгын билдирет. Мындай программалар алардын авторлору жана иштеп чыгуучулары гендердик агымдын маанилүүлүгүн таанышпайт, өлкөдөгү гендердик зомбулуктун жана басмырлоонун көлөмү канчалык деңгээлде экендиги боюнча түшүнүгү жоктугун күбөлөндүрүшөт.

Мындай программалардын катарына бул талапкерлердин программаларын кошсо болот (алфавит тартибинде):

- Абакиров Э.К.
- Асанов К.А.
- Байгуттиев Ж.С.
- Жапаров С.Н.
- Исаев К.К.
- Кочкоров У.Т.

Программалардын экинчи тобу – **гендердик-нейтралдуу.** Аларда балдар жана үй-бүлө, эне жөнүндө, кээде абдан көп эскертүүлөр бар. Бул аялдардын жана эркектердин салттуу гендердик ролу жөнүндө түшүнүктү бекемдейт. Бирок, адам укуктарынын сакталышы, милдеттер менен ресурстарды бөлүштүрүүдөгү теңсиздиктин көлөмдөрүн азайтуу чараларын көрүү сыяктуу маселелерге көңүл бурулбайт. Бул топко, аялдар менен эркектердин өзгөчө муктаждыктарын белгилебей эле, жок дегенде жалпы социалдык маанидеги маселелерге көңүл бурулган программалар кирет. Бул талапкерлердин арасында (тартиби алфавиттик негизде):

Талапкер	Үй-бүлө, балдар, энелик / аталык темасы эскертилген
Абдылдаев А.Б.	“Курсакта адамдын анатомиясы астрологиялык энергиядан, жан Ааламдан келет ...”
Арстанбек М.	«Бүгүн келечек муунга кам көрүүгө мезгил келди. А. Биздин коомдун ар бир мүчөсүнүн ден-соолугу; Б. Аял - эне; В. Үй-бүлө - биринчи“.
Калмаматов Б.О.	«Бир үй-бүлө - Бир үй. “Социалдык турак жай 2021-2027” мамлекеттик программасынын максаты - ар бир үй-бүлөнү турак-жай менен камсыз кылуу. Биздин өлкөдө үйү жок бир дагы үй-бүлө болбошу керек“ деди.
Касенов А.А.	“Улуттук мураска негизделген социалдык программаларды түзүү жана жүзөгө ашыруу, жаңы үлгүдөгү маданий жактан байытылган чөйрөнү калыптандыруу жана жаңы муундун жамааттарын калыптандыруу үчүн шарттарды түзүү.
	Улуттук каада-салттардын жана үй-бүлөлүк институттардын баалуулуктарынын негизинде муундар ортосундагы байланышты сактоо жана чыңдоо“.
Мадумаров А.К.	«Жарандардын ден-соолугун төрөлгөн күндөн баштап эле эмес, эне курсакта көтөргөн кезден баштап, карыганга чейин жарандардын саламаттыгын көзөмөлдөөгө мүмкүндүк берүүчү толук кандуу саламаттык сактоо тутумун түзүү; Бюджеттик тармактын кызматкерлеринин эмгек акысынын туруктуу өсүшүн камсыз кылуу, ошондой эле жарандардын айрым категорияларына жөлөк пулдардын көлөмүн көбөйтүү, майыптарга, багуучусунан айрылган балдарга жардам берүү“.
Тагаев Р.Б.	«Артыкчылыктуу маселелердин катарына: Стратегиялык мааниси бар магистралдарды куруу, айылдарды таза суу менен камсыз кылуу, айыл жерлериндеги социалдык жана инфраструктуралык көйгөйлөрдү чечүү, жаңы мектептер, бала бакчалар жана медициналык мекемелерди куруу. Мугалимдердин жана дарыгерлердин айлык акыларын жогорулатуу боюнча чаралар көрүлүшү керек“ деди.
Ташов И.А.	“Ар бир үй-бүлөдө бакубатчылык”.
Толбаев Б.Л.	“Жакыр үй-бүлөлөргө / ата-энелерге мектептеги тамак-ашты камсыздоо жана мамлекеттик субсидиялар менен жардам берүү; Университеттик билим берүүнү реформалоо. Мурунку коррупциялык схемаларга жооп иретинде бюджеттик орундарга ЖОЖдорго каттоонун борборлоштурулган тутумун киргизүү. Бюджеттик квоталарды бөлүштүрүү: республиканын эң мыкты бүтүрүүчүлөрү үчүн квоталардын 70% жана региондордун бүтүрүүчүлөрү үчүн 30% Бишкек жана Ош шаарларындагы ЖОЖдорго кабыл алуу“.

Гендердик-сезимтал программаларында, жогоруда саналып өткөндөй эле, үй-бүлө, балалык, энелик жана аталык көйгөйлөргө көңүл бурулат. Бирок, муну менен бирге эле алар атайын аялдардын мүмкүнчүлүктөрүн жогорулатуу үчүн ар кандай чараларды сунуштап, алардын өзгөчө муктаждыктарын өзгөчө белгилешет.

Ошондой эле, мындай программалар теңсиздикке алып келген себептерди жана факторлорду өзгөртүүгө багытталган иш-чараларды камтыйт, анын ичинде адам укуктарын коргоого басым жасалат. Гендердик теңдүүлүк - бул адам укуктарын коргоо тутумунун

ажырагыс бөлүгү.

Адамдын укуктары, аялдардын кызыкчылыктары жана муктаждыктары өзгөчө белгиленген, зомбулукту жана басмырлоону азайтуу боюнча атайын чечүүчү чараларды сунуш кылган программалар бул талапкерлердин программаларында:

Талапкер	Адам укуктары, аялдардын укуктарын кеңейтүү, басмырлоо, гендердик зомбулук боюнча маалымдамалар
Жээнбеков Р.Б.	«Биз заманбап дүйнөнүн бир бөлүгүбүз. Эл аралык укуктун артыкчылыгын калыбына келтиребиз. БУУнун Адам укуктары боюнча комитетинин жана башка абройлуу гуманитардык уюмдардын чечимдери биздин өкмөт тарабынан таанылат. Эркин адам - эркин өлкө. Адам укуктары, эркиндик жана демократия президенттик саясаттын артыкчылыктуу багыттары болот. Сөз эркиндиги, тынчтык чогулуштары жана диний ишенимдер мамлекет жана президент тарабынан кепилденет“.
Иманалиев К.К.	“Социалдык артыкчылыктар. “Аялдарга, балдарга, улгайган адамдарга карата зомбулукту жоюу” программасы. Жакыр адамдарга жана ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген адамдарга жөлөкпулдарды индексациялоо. Ипотекалык насыяны узак мөөнөткө берүү. Мигранттардын эмгек акыларын жана пенсияларын коргоо. Өлкөнүн дарыгерлерин реабилитациялоо программасы. Инновациялык Кыргызстан. Жогорку технологиялык паркты өнүктүрүү, “Программист ар бир үй-бүлөдө” долбоорун ишке ашыруу. Биздин балдар спорт менен машыгышат. Муктаж үй-бүлөлөр, жесирлер жана жетимдер, оорулуу адамдар жана ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген адамдар мамлекеттин колдоосуна жана коргоосуна толук көлөмдө ээ болушат.
Сегизбаев А.К.	«Адам, жаран мамлекеттин башкы баалуулугу: ал билимдүү, технологиялуу, дени сак, жигердүү жарандык позицияны ээлейт. Коом - толеранттуу, аймактык бөлүнүүдөн, трайбализмден жана улутчулдуктан алыс. Адамдын укуктары – укук коргоо органдарынын укуктары менен ыйгарым укуктарынан жогору турушу жүргүзүлүп жаткан реформалардын идеологиялык негизи болуп саналат. Мамлекеттик башкаруу: мамлекеттик бийлик институттарын адам укугу жана мамлекеттик башкаруу тутумунун призмасы аркылуу кайра карап чыгуу алардын улуттук өнүгүү максаттарына шайкештиги”.
Сооронкулова К.С.	“Аялдардын жана балдардын укуктарын кантип коргоого болот? 2021-жылды Үй-бүлөлүк зомбулукка каршы күрөшүү жылы деп жарыялоо. Үй-бүлөлүк зомбулукту аныктоонун акылга сыярлык механизмин түзүү, зордуктоочуларды жашырган жана актаган учурларда укук коргоо органдарынын, соттордун жоопкерчилигин күчөтүү, алар боюнча эсеп жүргүзүү жана эмгек мигранттарынын балдарына өзгөчө көңүл буруу, токтоосуз, үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органды түзүү жана мамлекеттик кризистик борборлорду түзүү, үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо жөнүндө мыйзамдын аткарылышын камсыз кылуу, үй-бүлөлүк зомбулук үчүн узак мөөнөткө чейин камакка алуу менен кошо жазасын күчөтүү менен кылмыш жоопкерчилигин киргизүү. Экономиканы кантип жандандырып, бизнести коргош керек? Аялдарга жана жаштардын ишкердүүлүгүнө даректүү колдоо көрсөтүү“.

Жыйынтыктаганда, катталган талапкерлердин 18 программасынын ичинен:

- 6сы гендердик-сокурлар
- 8 гендердик-бейтарап,
- 4 шарттуу түрдө гендердик-сезимталдуу деп бөлүнөт.

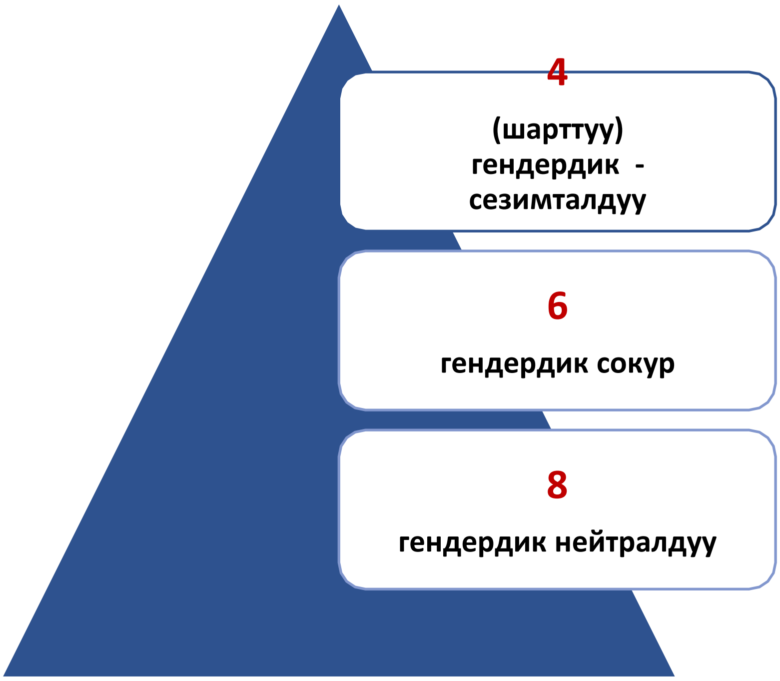

Ушуну менен, эч бир программада **гендердик-трансформациялык** мамиле камтылган эмес, башкача айтканда, негизги факторлорду эмгекти, ресурстарды жана бийликти гендердик бөлүштүрүү, ошондой эле эркектердин жана аялдардын мүмкүнчүлүктөрүнүн, укуктарынын жана милдеттеринин теңдештигине өбөлгө түзгөн чараларды иштеп чыгууга, гендердик мамилелерди теңчиликке өзгөртүүгө багытталган талдоо жүргүзүүнү максат койбогон.

8. ҮГҮТ ӨНӨКТҮГҮНҮН ЖҮРГҮЗҮЛҮШҮНӨ ГЕНДЕРДИК ТАЛДОО

Бардык аймактардан келген жергиликтүү байкоочулардын айтымында, президенттик шайлоо учурундагы үгүт өнөктүгү парламенттик шайлоо алдындагыга салыштырмалуу активдүүлүгү кыйла төмөн болду. Бардык байкоочулардын айтымында, бул жолу талапкерлердин шайлоочулар менен жолугушуу убактысы жана орду, штабдын жайгашкан жери жөнүндө маалымат алуу бир топ татаалдашты. Облустук аймактарда Жапаров С.Н.нын штабдары жигердүү иш алып барышты. Садыр Жапаровдун үгүтчүлөрүнүн жана штаб башчыларынын арасында 2020-жылдын 4-октябрында боло турган шайлоонун Биримдик жана Мекеним Кыргызстан партияларынын талапкерлери да болду. Алгачкы күндөрдөн баштап бир гана талапкер Садыр Жапаровдун баннерлери бүткүл аймакта илинди.

Байкоочулар бул жолу аялдар үгүтчү жана талапкерлердин штабдарынын активисттери катары аз тартылгандыгын белгилешет. Бардык штабдарда, негизинен, жаш жигиттер жана эркектер иштешкен, аялдар катчы болуп иштешкен жана кандайдыр бир чечим кабыл алган топтордун курамына киришкен эмес. Шайлоо өнөктүгүнүн учурунда бүткүл өлкө боюнча аяздуу аба-ырайы болгонун эске алсак, штабдагы иш Телеграмм каналы, Вотсап-группалары

аркылуу иштелип чыккан байланыш тутумдарына көбүрөөк бурулган. Ушул себептен улам да штабдарда ушул жөндөмдөргө ээ болгон жаштардын саны көбүрөөк иштеди.

Байкоочулар талапкерлер менен жолугушууларда аялдар көп болгону менен, райондун өкүлдөрү, мугалимдер, дарыгерлер жана башка бюджеттик кызматкерлер катышкандыктан, аялдар аз сүйлөп, суроолорду беришкен жок деп белгилешет. Белгилүү талапкер өтөт, бул шайлоо жалпысынан “эркектин оюну”, анда бийликке жана акчасына ээ болгондор утуп чыгышат деген сезим түзүлгөндөй болду.

Жергиликтүү деңгээлдеги мониторингдин жүрүшүндө байкоочулар респонденттерге (аялдар дагы, эркектер дагы) президенттикке талапкер аялга карата мамилеси жөнүндө суроо беришти. Көпчүлүк жооптор:

- *“Татыктуу аялдарды билбейбиз, ач көз жана чуулгандуу аялдарды гана көрүп жатабыз”.*
- *“Аялдар башка мекемелерди башкара алышат, бирок республиканы эмес”.*
- *“Ал аял, ал мамлекетти башкара албайт”.*
- *“Аял ишенчээк, баары бир алсыз”.*
- *“Ислам дини жол бербейт, аялдын орду үйдө”.*
- *“Ал акылдуу, бирок баары бир президенттик кызмат анын оруну эмес”.*
- *“Эгерде аял мамлекетти башкарса, анда эркектер алсыз болот”.*
- *“Ал билимдүү жана компетенттүү, бирок аял экендиги аны чыныгы президенттикке талапкер катары кабыл алууга тоскоол болбойт”.*
- *“Аял мамлекет башчысы боло албайт, аялдык ролун өлкөнү башкаруу менен биргеликте аткара албайт”.*

Президенттикке талапкер жалгыз аял талапкердин үгүт иштери аймактарда жүргүзүлгөн жок. К.Сооронкулованын үгүт иштери Интернетте жана социалдык тармактарда гана өттү (түз эфир, ЖМКдагы макалалар, теледебаттар). Мунун себептери жөнүндө К.Сооронкулова өзү маегинде айтып берди. Ал шайлоо алдындагы үгүт иштерин толугу менен жүргүзө албагандыгын, анын ичинде аймактарды кыдырып, шайлоочулар менен жолугушууларды уюштуруу мүмкүнчүлүгүнөн ажырагандыгын, каржылык мүмкүнчүлүктөрү чектелүү болгондугу үчүн гана эмес, ошондой эле өзүнүн коопсуздугунан корккондугунан жана өз командалары: “Ар кандай коркутуулар болуп, андан соң онлайн режиминен оффлайн режимине өтүштү. Көчөдөн да, такси менен жүргөндө да аларды тааныгандар: “Сен баланча адамга каршы чыгып жатасың” деп катуу урушушчу. Ошондуктан, биз коркчубуз. Ал эми штабда көпчүлүгү кыздар жана аялдар болгондуктан, аларды аймактарга үгүттөөгө чакыруудан чочудум», - деди ал “Азаттыкка” берген маегинде[23].

[23] Цитаталардын булагы: https://kloop.kg/blog/2021/01/15/klara-sooronkulova-ugrozy-v-moj-adres-pereshli-iz-onlajn-v-offlajn /
Маектешүү шилтемеси: https://www.youtube.com/watch?v=LqSwdxrvP2g&t=419s

Өзүнүн сүйлөгөн сөздөрүндө жана үгүт материалдарында К.Сооронкулова өзүн даана саясатчы аял катары көрсөтүп, 4 баланын энеси жана 2 неберенин чоң энеси экендигин баса

белгилейт.

Аял талапкерден айырмаланып, көпчүлүк эркек талапкерлер үгүт мезгилинде өлкөнүн бардык аймактарындагы шайлоочулар менен активдүү жолугушуп, ошол эле учурда COVID-19 пандемиясынын уланышына байланыштуу коопсуздук чараларын сактоо зарылдыгына көңүл бурушкан жок.

Бардык эркек талапкерлердин ичинен аялдардын абалы жана көйгөйлөрүнө өзгөчө көңүл бөлгөн талапкер А.К. Сегизбаев. Аймактардагы шайлоочулар менен жолугушууларынын дээрлик бардыгында ал акыркы мезгилдерде, айрыкча карантин мезгилинде үй-бүлөлүк зомбулук, балдарга жана аялдарга карата зомбулук фактылары көп болуп жаткандыгына көңүл бурду. Ал зордук-зомбулукка жол берилбестиги, соттордун зордуктоочуларды актоосу жөнүндө айтып, кыргыз эли илгертен бери аялзатын барктап, сыйлап келгендигин эскертти. Ошентип, бул көйгөйдү жана аны менен күрөшүү зарылдыгын ал Чүй облусунун Сокулук районунда (18-декабрь), Кочкор жана Жумгал райондорунда Нарын облусунда (26-декабрь), Бишкек шаарында (3-январь), Жалал-Абад шаарында (4-январь), Баткен шаарында (5-январь), Каракол шаарында (8-январь) болгон жолугушууларда айтты.

Ал Бишкек шаарынын жашоочулары менен жолугушуулардын бирин (25-декабрь) борбор калаанын борборундагы Курманжан Датканын эстелигинин алдында өткөрүп, ошону менен аялдар өлкөнүн тарыхында олуттуу роль ойногонун эскертти.

Бул талапкер балдарга жана аялдарга карата жасалган зордук-зомбулуктун бардык учурларына кылдаттык менен көңүл бурарын көрсөтүп: “Биз Кыргызстандагы зомбулукту түп-тамырынан бери жок кылышыбыз керек. 13 жаштагы кызды зордуктоо жана зордуктагандарды сот актагандыгы боюнча иш айкырык салчудай. Мындай сотторду жоопко тартуу керек. Биз балдарыбызды жана аялдарыбызды коргошубуз керек” (18-декабрь, Сокулук, 8-январь, Каракол шаары)[24].

[24] https://www.facebook.com/segizbaev.abdil/

Ушул эле окуяны талапкер Э. Абакиров шайлоочулар менен жолугушуусунда сүйлөп жатып, судьялардын адилетсиздигине токтолуп, анын программасында судьялардын люстрациясы жөнүндө жобо бар экендигин белгиледи[25].

Э.Абакиров аялдарга болгон мамиле маселесине да токтолду: "Биз баланы жаш кезинен эле энелерди, чоң энелерди жана эже-карындаштарды сыйлоого, аларга кам көрүүгө жана баалоого үйрөтүшүбүз керек". Бирок ошол эле учурда, мындай мамиленин себебин, ал аялды урматтай алган "чыныгы эркек" түшүнүгүн колдонуп, Исламдагы аялга болгон сый-урматтын талабы деп атаган[26].

Анткен менен, өткөн шайлоолордо бардык талапкерлердин арасынан, талапкер М. Арстанбек тарабынан диний күн тартиби өтө көп көтөрүлгөн. Инстаграм, Facebook баракчаларында 24kg эки сааттык түз эфирде аялдардын көйгөйлөрү жана алардын ролу жөнүндө өзүнчө сөз кылды. Ал жыныстардын ортосунда теңдик болушу мүмкүн эмес, эгер бар болсо, демек "*эркектер төрөшү керек", ал эми аялдардга саясатта орун жок, алардын орду үйдө* "[27] деп белгиледи. Шайлоодон кийинки мезгилде ал өзүнүн "Нур" диний партиясы түзүлгөнүн жарыялаган[28] жана алдыдагы парламенттик шайлоого катышуу ниетин билдирди. Бул толугу менен Учурдагы Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келет. Конституциянын 4 беренеси 4-бөлүгү: "Кыргыз Республикасында тыюу салынат ... 3) диний, этникалык негизде саясий партияларды түзүүгө, диний бирикмелердин саясий максаттарды көздөшүнө".

Жалпысынан шайлоо өнөктүгүнүн учурунда социалдык тармактарда, парламенттик башкаруу формасын өнүктүрүү жана чыңдоо идеяларына берилген башка саясий талапкерлер жана коомдук ишмерлер жөнүндө терс маалыматтарды жайылтуу активдүү жүргүзүлдү. Жалгыз аял талапкер да - алардын катарында.

[25] Талапкер Э.Абакировдун шайлоочулар менен жолугушуусу, 2020-жылдын 21-декабрында Талас облустук жаштар кеңешинин жыйындар залында болуп өттү. Жолугушуудан алынган видео роликтин шилтемеси: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=2885270818423786&id=100008226883752
[26] Цитатанын булагы талапкер Э.Абакировдун үгүт гезити: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=3520792321365559&id=100003044787827
[27] маектешүүнүн шилтемеси: https: // www.instagram.com/tv/CJJW8hxB_E6/?igshid=1dx3skqyuf1v0
[28] https://rus.azattyq.org/a/kyrgyzstan-s-first-islamic-party-sparks-controversy/31081487.html

Ошону менен бирге, жалпы аялдардын саясий лидерлигинин идеясын жаманатты кылууга Кыргыз Республикасынын экс-президенти Р.И. Отунбаеванын элесин колдонушту.

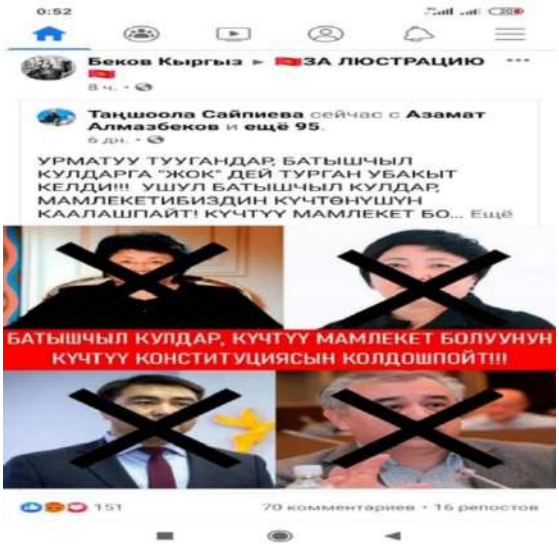

Парламентаризмдин жактоочулары болгон аялдарга терс мамиле ачык мазактоого алып келди. Фейсбукта жарыяланган “Садырга каршы чыккан канчыктардын тизмеси” анын мисалы болуп саналат.

Ошондой эле аял талапкерге маалыматтык чабуул жасалган: *“Бул ”Кара аял” Америка Кошмо Штаттарынын акчасын* пайдаланып*, эч тынчыбай койду. Гей параддарды жана лесбиянкаларды колдойт“.*

Аял талапкердин саясий көз карашына нааразычылыгын билдирүүдөн тышкары, анын жеке кадыр-баркына жана жеке жашоосуна кол салуулар болуп, анын саясий ишмердүүлүгүн күйөөсүнүн каржылык кудуретсиздиги менен байланыштырышкан.

Кыргыз Республикасынын БШКсы жана прокуратура органдары тарабынан прецедент түзүү менен гендердик басмырлоону токтотуу үчүн эч кандай чаралар көрүлгөн жок. “Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 28 беренеси – шайлоо комиссияларына, шайлоо алдындагы үгүт иштерин жүргүзүүнүн белгиленген тартибин сактоону жана мыйзам бузууларды четтетүү боюнча чараларды көрүүнү – жүктөгөнүнө карабастан. Анын ичинде 28-берененин 2-бөлүгүнүн жоболорун сактоо: “Шайлоо өнөктүгү учурунда ЖМК эркиндигин кыянаттык менен пайдаланууга жол берилбейт: улуттук, этникалык, расалык, диний, аймактар аралык кастыкты, гендердик жана башка социалдык артыкчылыктарды басмырлоого чакырган үгүттөөгө тыюу салынат”.

Ошол эле учурда, эркек талапкерлердин шайлоо алдындагы үгүт өнөктүгүндө көпчүлүк учурда аялдардын салттуу элестерин активдүү пайдалануу менен, мындай сүрөттөрдү карама каршы колдонуп иштетишти.

ЖМКда эркек талапкерлердин көпчүлүгүнүн сүрөттөрү, алардын жаш курагына жана саясий ишенимине карабастан, ачык эле олбурлуу, ”архетиптик” баатырлар катары, ат үстүндөгү жоокерлердин элесин колдонушту.

Ошондой эле, эркектердин “коргоочу”, “көз жашын көрсөтпөгөн”, “куткаруучу” стереотиптик элестери басма сөз каражаттарында активдүү колдонулду. Анын жаркын мисалы - талапкер С.Жапаровдун өткөн-кеткенин баяндаган окуялар.

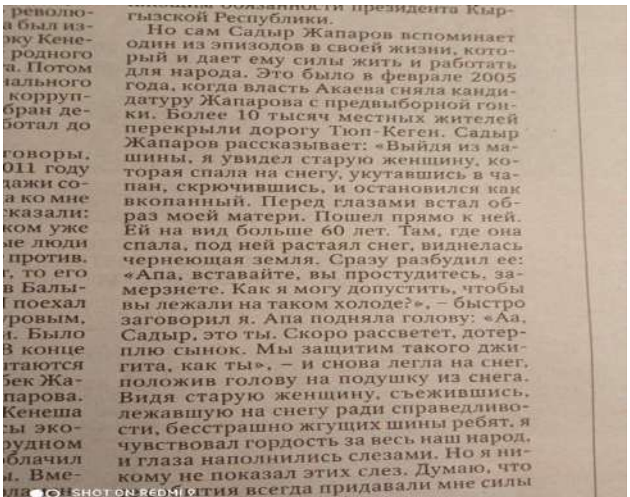

...гызской Республики.

Но сам Садыр Жапаров вспоминает один из эпизодов в своей жизни, который и дает ему силы жить и работать для народа. Это было в феврале 2005 года, когда власть Акаева сняла кандидатуру Жапарова с предвыборной гонки. Более 10 тысяч местных жителей перекрыли дорогу Тюп-Кеген. Садыр Жапаров рассказывает: «Выйдя из машины, я увидел старую женщину, которая спала на снегу, укутавшись в чапан, скрючившись, и остановился как вкопанный. Перед глазами встал образ моей матери. Пошел прямо к ней. Ей на вид больше 60 лет. Там, где она спала, под ней растаял снег, виднелась чернеющая земля. Сразу разбудил ее: «Апа, вставайте, вы простудитесь, замерзнете. Как я могу допустить, чтобы вы лежали на таком холоде?», – быстро заговорил я. Апа подняла голову: «Аа, Садыр, это ты. Скоро рассветет, дотерплю сынок. Мы защитим такого джигита, как ты», – и снова легла на снег, положив голову на подушку из снега. Видя старую женщину, съежившись, лежавшую на снегу ради справедливости, бесстрашно жгущих шины ребят, я чувствовал гордость за весь наш народ, и глаза наполнились слезами. Но я никому не показал этих слез. Думаю, что ...тия всегда придавали мне силы работать для народа!».

...никогда не пропускал уроки», – рассказывает одноклассник Кенжебек Осконбаев.

Однажды школьник Садыр спас жизнь одноклассницы и отвел беду от своей учительницы. «Меня поставили классным руководителем 5 класса. Садыр был старостой в классе. С малых лет он был очень честным и старательным мальчиком. Учился хорошо. Если поставил цель, то не успокаивался, пока не достигал её. Однажды мы пошли на экскурсию в местность Кол-Тор, чуть выше нашего села. В те времена не давали официального разрешения на такие экскурсии. Мы пошли тайком. И вдруг девочка упала в воду. Все подняли крик. Смотрим, вода стала уносить девочку. И тут Садыр сорвал с себя одежду и прыгнул в реку. А там поток бурный, и не каждый отважится на такой рискованный шаг. Кругом овраг. Он доплыл до девочки и вытащил её на берег. А я стояла полностью растерявшаяся, побледневшая, и тут весь мокрый Садыр подходит ко мне и стал успокаивать», – вспоминает учительница Шайыркүл Ток-...ева.

Шайлоо өнөктүгүнүн жүрүшүндө талапкерлердин бири Б.Төлбаев 2017-жылы талапкер

боло электеги, айтылган сөздөрү “Аялдар үй жана үй-бүлө менен гана алектениши керек, саясатка жана бизнеске кийлигишпөө керек» деп берген интервьюсу үчүн актанууга аргасыз болгон. Социалдык тармактардагы массалык сын-пикирлерге жооп катары 2020-жылы 28-декабрда эбегейсиз чоң постту жайылтуу менен, өзүн актоого аракеттенүүгө аргасыз болгон. Бул постто ал “өз сөздөрүндө шашылыштык жана одонолук кылып, кылдаттыкты карманбаганын, жана бул мен үчүн гана эмес, менин үй-бүлөм үчүн да чоң сабак жана сыноо болду” деп мойнуна алды. Ошондой эле, ал аялдардын лидерлигине байланыштуу позитивдүү позициясын билдирип, эркиндик жана теңдик идеяларына берилгендигин билдирди. Ал аялдардын потенциалын өнүктүрүүгө, ишкер аялдарды, илим, билим берүү, искусство, спорт тармагында, ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрүндө өзгөчөлүгү бар аялдарды колдоого багытталган социалдык долбоорлору жөнүндө эскертип өттү[29].

9. ТЕЛЕ ДЕБАТТАРДЫ ГЕНДЕРДИК ТАЛДОО

Кыргыз Республикасынын Президентинин кызмат ордуна талапкерлердин ортосундагы теледебаттар КТРКда 2 тур менен өтүп, ага мурда жарыяланган 18 талапкердин 16 талапкери катышты. Үгүт мезгилинде Р.Тагаев өз талапкерлигин алып салган, ал эми талапкер С. Жапаров дебаттарга катышуудан баш тарткан.

Дебаттардын жүрүшүндө Кыргыз Республикасынын Президентинин кызмат ордуна талапкерлердин ортосунда мамлекеттик башкаруу, сот тутумун реформалоо, саламаттыкты сактоо, билим берүү, инвестициялык саясат, мыйзамдардын аткарылышы, коррупцияны жоюу, тышкы төлөмдөр карыздар, чек ара маселелери ж.б. ушул сыяктуу маселелер талкууланды.

Дебаттарга катышкан бардык талапкерлер шайлоо алдындагы жарыштын бирдей эмес шарттарын, талапкер С.Жапаровдун административдик ресурсту колдонуусун бир нече жолу белгилешти.

Талапкерлердин дебаттары учурунда көбүнчө конструктивдүү талкуу болуп, бири-бирине карата агрессивдүү сын-пикирлер жана эскертүүлөр байкалган жок, эркек талапкерлер талапкер К.Сооронкулованын жогорку кесипкөйлүгүн жана компетенттүүлүгүн бир нече жолу белгилешти.

Анткен менен, сексисттик мүнөздөгү билдирүүлөр дагы орун алды. Мисалы, талапкер А. Абдылдаев өз сөзүнүн биринде ар бир адам өзүнүн табияттын багышталганы менен алектениши керектигин, мисалы: “*Эгерде аял өз ордун билбесе, анда ал эне болуу мүмкүнчүлүгүн жоготот же балдары тарбиясыз калат*” - деген стереотиптүү билдирүүсү менен аялдын тагдыры анын репродуктивдик функциялары менен гана чектелип, ал үй жана балдар менен гана алектениши керектигин белгиледи.

Талапкер М. Арстанбек Кыргызстан светтик мамлекет экендигине жана өлкөнүн Конституциясында динди саясатташтырууга тыюу салынгандыгына карабастан, ислам динин активдүү жайылтты. Суроо-жооптордун жүрүшүндө ал мамлекеттик түзүлүштүн негиздерин өзгөртүү жөнүндө талкуу ачып, адамдар, “баарынан мурда Алла Тааланын алдында жооптуу болушу үчүн, өлкөдө шариат мыйзамдарын киргизүү керек” деп жекече билдирүү жасады.

[29] https://www.facebook.com/BaburTolbaev

Экономикалык чөйрөдө натыйжалуу реформа жүргүзүү үчүн, ушул талапкердин айтымында, ислам экономикасынын тутуму киргизилиши керек. Ал Кыргызстан мусулман өлкөсүнө айланышы керектигин, ушул жол менен гана өлкө өзүнүн өнүгүү жолуна түшө алат деп билдирди.

Мамлекеттик башкаруу формасы жана референдум жөнүндө маселени талкуулоодо, азыр саясий реформаларды жүргүзүүнүн мезгили эместигин, экономикалык жана эпидемиологиялык көз караштан алганда, ушундай оор мезгилде, биринчи кезекте, бардык аракеттерди өлкөнү экономикалык жана социалдык кризистен алып чыгууга багыттоо керектигин айтып, талапкерлердин бардыгы дээрлик бир пикирге келишти .

Жер-жерлердеги байкоочулар дебаттардын биринчи айлампасы калк арасында оң маанай, кызыгуу жана кызуу талкуу жаратканын белгилешүүдө. Бирок, экинчи айлампада “талапкерлер четте калышып, компетентсиз журналисттер өздөрүнүн чагымчыл суроолорунун жардамы менен дебаттарды талапкерлер үчүн да, жалпы эл үчүн да пайдасыз кылып” алдыга чыга келишти. Талапкерлер алып баруучулар тарабынан берилген суроолорго нааразычылыгын билдирип, аларды калыс мамиленин жоктугуна айыпташты. Талапкерлер дебаттардын форматы ар бир талапкерге шайлоо программасы жөнүндө сөз айтып, курч саясий маселелер боюнча өз позициясын билдире тургандай кылып түзүлүшү керектигин бир нече жолу белгилешти.

Социалдык камсыздоо маселелери көпчүлүк учурда талапкерлер тарабынан программалардагы артыкчылыктуу багыт катары айтылып келгенине карабастан, алар боюнча конкреттүү чаралар сунушталган эмес, үстүртөн козголгон. Негизинен социалдык маселелер жөнүндө, атап айтканда, саламаттыкты сактоо, билим берүү тутумун реформалоо, жакырчылыкты жоюу, жумушсуздукту кыскартуу, эмгек акыны жана социалдык төлөмдөрдү көтөрүү ж.б. жөнүндө талапкерлер дебатта Программанын презентациялоо бөлүгүндө сөз козгошкон.

Дебаттар учурунда талапкерлер гендердик теңчилик маселелерин көтөрүшкөн жок, зордук-зомбулукту жоюу, аялдардын экономикалык активдүүлүгүн жогорулатуу жана потенциалды өстүрүү үчүн шарттарды түзүү боюнча конкреттүү чараларды сунушташкан эмес.

Калктын аялуу катмарынын, айрыкча аялдар менен балдардын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо маселелери бир гана аял талапкер тарабынан айтылды. К.Сооронкулова Кыргызстандын аялдарына кайрылып, Кыргызстанда аялдардын абалы өтө оор бойдон кала берээрин, аялдарга карата үй-бүлөлүк жана гендердик зордук-зомбулук өсүп жаткандыгын жана көптөгөн аялдар көптөгөн жылдар бою мамлекеттик органдардан акыйкаттыкты ала албай келе жаткандыгын, өлкөдөгү жакырчылыктын жана жумушсуздуктун айынан жаш аялдар жаш балдарын таштап, миграцияга кетүүгө аргасыз болушканын белгиледи.

Ошондой эле Клара Сооронкулова Кыргызстанга аял президенттин керектигинин себебин белгиледи: “Ар бир жаңы президент өч алуу саясатын жүргүзөт. Мен аялдарга кайрылгым келет: эгерде аял бийликке келсе, балким биз мамлекетти башкаруунун мындай ыкмаларынан арылмакпыз?“

10. ЖМКны ГЕНДЕРДИК ТАЛДОО

Жалпысынан, шайлоого катышуу үчүн талапкерлерди көрсөтүү мезгилинде, аял талапкерлерди эске алуу пайызы 10% ден бир аз ашыгыраак болгон, бул болжол менен өз талапкерлерин көрсөткөн аялдардын үлүшүнө туура келет.

Үгүттөө мезгилинде (2020-жылдын 15-декабрынан тартып) аял талапкерлерди эске алуунун үлүшү олуттуу төмөндөгөн жок, бирок талапкерлердин жалпы санында бир аял болгону 5,5% ды түздү (18дин ичинен бирөө). Бул көбүнчө талапкерлердин (К. Сооронкулова) учурдагы коомдук жана саясий маселелердеги активдүүлүгүнүн артыкчылыгына байланыштуу болду.

1-сүрөт. Эркек жана аял талапкерлерди каттоо мезгилине карата эске алуу
(14.12 чейин), үгүт мезгили (14.12 - 09.01) жана шайлоодон кийинки мезгил (10.01-15.01)

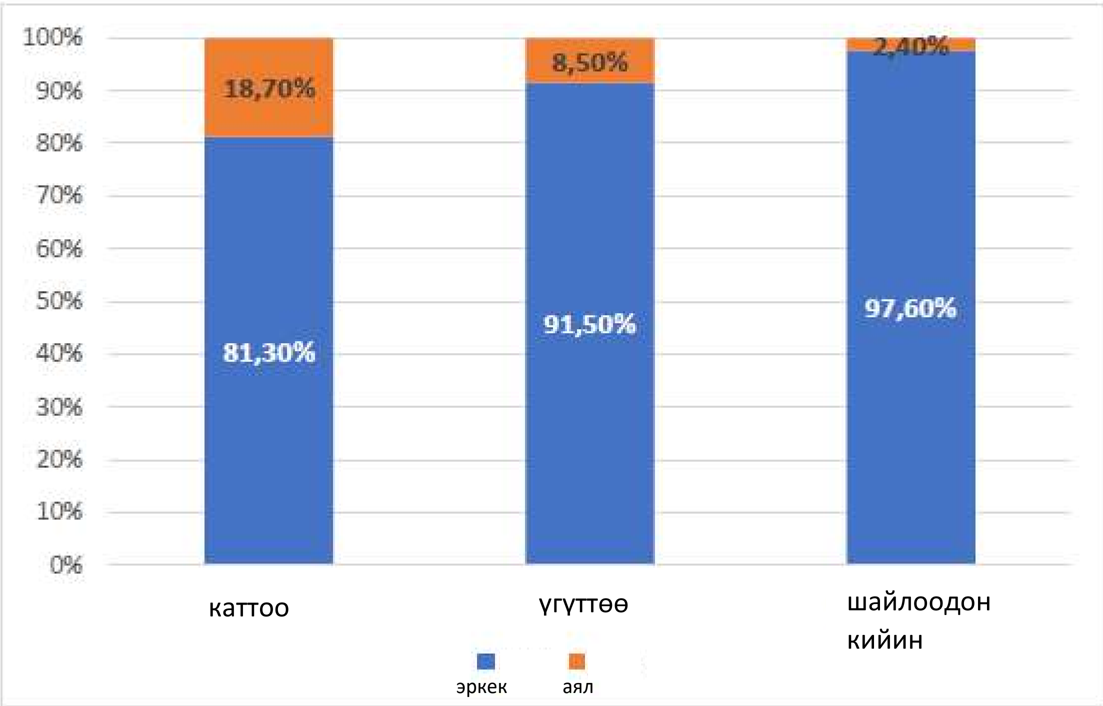

Төмөндөгү сүрөттөн көрүнүп тургандай, үч мезгилдеги шилтемелердин негизги үлүшү К.Сооронкуловага туура келет. Көрсөтүүлөрдүн көбөйүшүнүн жалпы үлүшү (оң жактагы сүрөт) аялдар үчүн бир азга кыйла азайган. Бирок, бул аялдардын үлүшү мезгилдерге салыштырмалуу 12,5% (8ден бир), экендигин эске алуу менен, ал эми эркектердин үлүшү 30,1% (55тен 17) түзгөн.

2-сүрөт. Талапкерлерди мезгилдер боюнча эске алуу (сол жакта) жана мезгилдер боюнча жалпы эркектер менен аялдарды эске алуу (оң жакта), сөздөрдүн жалпы %

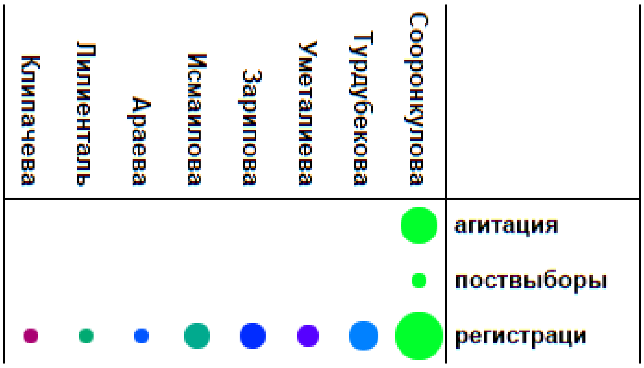

Тил боюнча: орус тилдүү ЖМКларда аял талапкерлер жөнүндө айтылган тексттин үлүшү 13,7%, ал эми кыргыз тилдүү ЖМКларда - 12%.

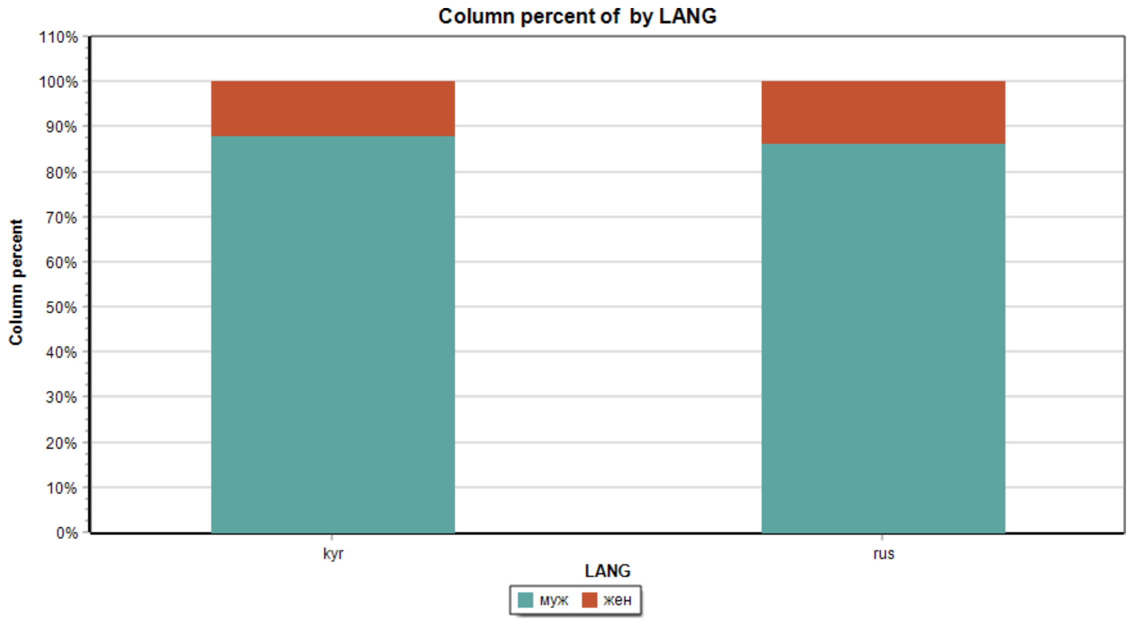

Ошол эле учурда, мындай диспропорция, негизинен, аял талапкерлерди башкаларга караганда жигердүү чагылдырган ЖМКнын бирине (24.kg) байланыштуу экендиги байкалат:

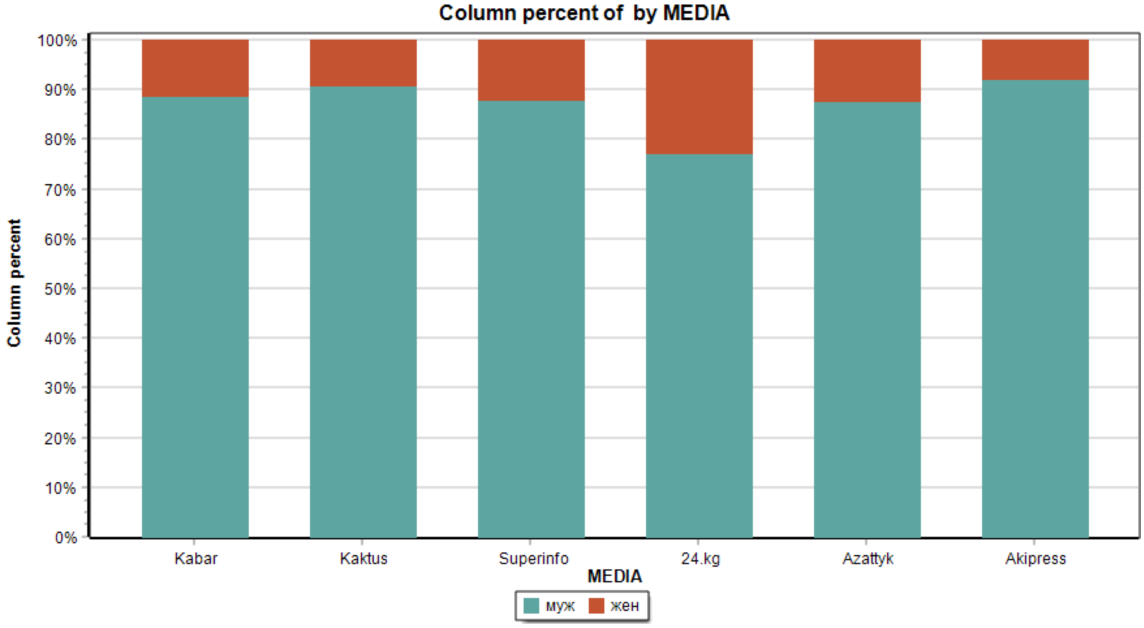

Эгерде ЖМК-контентти жана эркек талапкерлер менен аял талапкерлердин аты-жөнүнүн жанында кандай коддук маани келтирилгенин карасаңыз, анда төмөнкүдөй сүрөт пайда болот. (Төмөндөгү сүрөттү караңыз):

- Аял талапкерлердин жанында аял экендигин атап өтүү, эркек талапкерлердин жанында эркек кодун атоого караганда көп кездешет;
- Ошол эле нерсе гендердик түзүлүштөргө (энеси, атасы ж.б.) тиешелүү - бул аялдарда көп кездешет.
- Аял-талапкерлердин аты-жөнү жазылган тексттерде теңдик принцибине жакыныраак сөз кылуу жыш кездешет. Буга көбүнчө талапкер К.Сооронкулованын шайлоо алдындагы үгүт өнөктүгүнүн эрежелеринин жигердүү талкууланышы түрткү болду.
- Ошол эле учурда, балдар жөнүндө негизинен эркек талапкерлерге тиешелүү сөз кылынат. Алардын ЖМК презентациясында канча баласы бар экени такай эскертилет.

3-сүрөт. Эркек жана аял талапкерлерге коддордун жакындыгы (01.11-15.01)

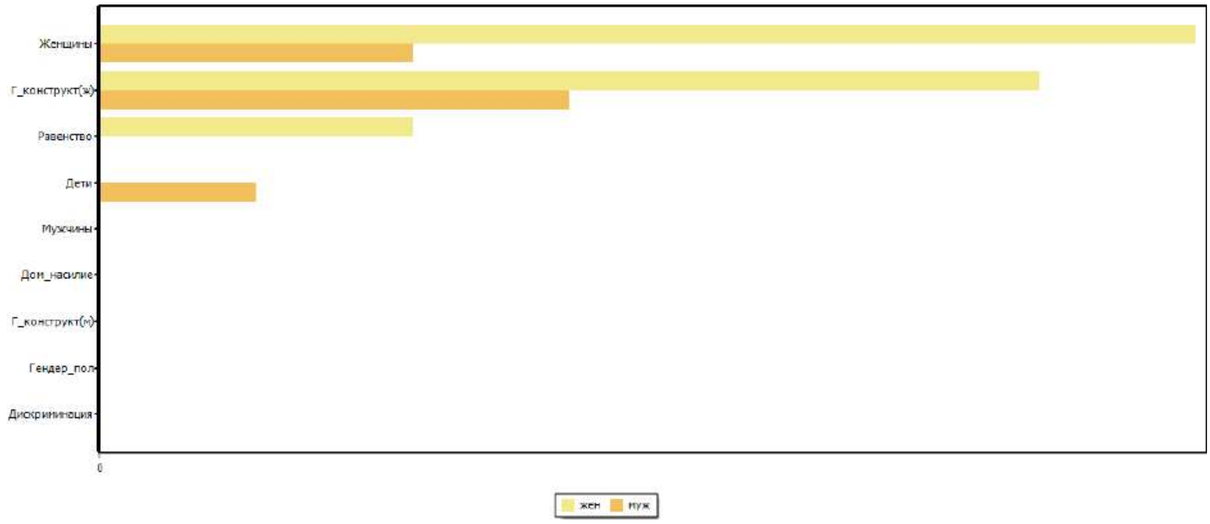

Жалпысынан алганда, ар кандай коддордун мааниси жалпысынан, ошондой эле мезгилдерге жараша өзгөрүлүп турат. Мисалы, гендер сөзү бир гана жолу - каттоо учурунда айтылган. “Эркек”, “аял” жана ушул сыяктуу сөздөр үгүттөө мезгилинде көбүрөөк мааниге ээ.

Үгүттөө мезгилинде ошондой эле балдарды дагы айта кетүү кыйла маанилүү. Бул, негизинен, талапкерлердин белгилүү бир сандагы балдардын ата-энеси (көбүнчө атасы) катары көп айтыла баштагандыгына байланыштуу, ошондой эле ЖМКларда үгүт учурунда балдарды пайдаланууга жол берилбестиги жөнүндө айтылган.

4-сүрөт. Мезгилдер боюнча коддордун маани-маңызы,% графалар боюнча

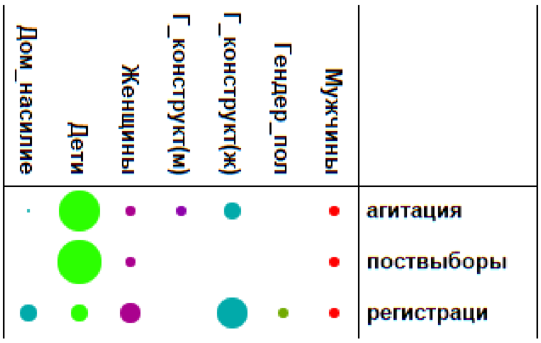

Жалпыга маалымдоо каражаттарындагы талапкерлердин сүрөттөрүн талдоо

Жалпысынан, ноябрь айында эркек жана аял талапкерлердин фотосүрөттөрүнүн пайызы талапкерлердин жынысына карата пайызына туура келет. Декабрь айында гана пайыздык көрсөткүч талапкерлердин чыныгы үлүшүнөн төмөн болуп калды. Бирок декабрь жана январь айларын салыштырганда, аялдардын сүрөттөрүнүн азайып баратканы көрүнүп турат.

Сүрөт 5. ай аралыктарында сүрөттөрдүн жынысы боюнча саны

Эркек жана аял талапкерлердин сүрөттөрүнүн бөлүштүрүлүшү жалпыга маалымдоо каражаттарында оошторуп өзгөртүлөт. Эгерде ноябрда пропорциялар анчалык деле айырмаланбаса, декабрь айында (үгүт иштери башталганда) катуу айырмачылыктар пайда болду. Кабар жана Суперинфо сыяктуу ЖМКларда (кыргыз тилдүү) аялдардын сүрөттөрү такыр коюулган эмес, жалпысынан сүрөттөрдүн үлүшү 5% ден кем болгон, "Азаттыкты" эске албаганда. Бирок, январь айында Суперфинодо аялдардын сүрөттөрүнүн үлүшү бир аз көбөйгөн.

6-сүрөт. Аял жана эркек талапкерлердин сүрөттөрүнүн ЖМК жана айлар боюнча бөлүштүрүлүшү

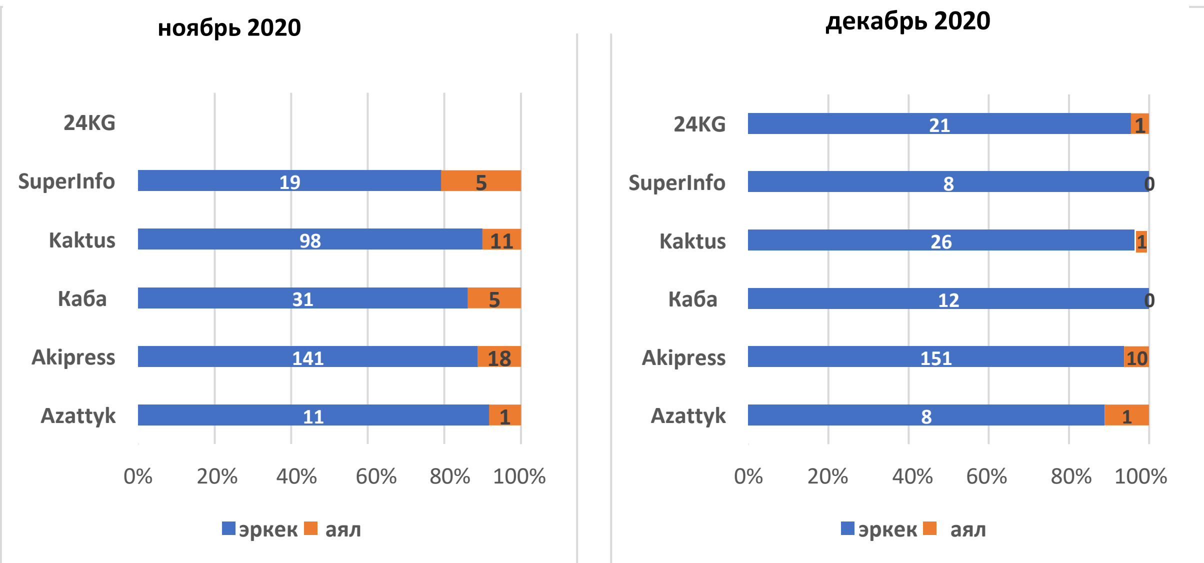

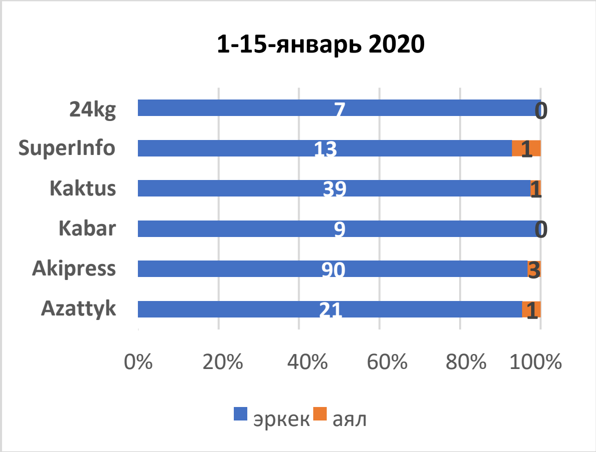

11. ДОБУШ БЕРҮҮ КҮНҮ

Жогоруда жергиликтүү байкоочулар белгилегендей, мурунку шайлоолорго салыштырмалуу жалпы шайлоочулардын, айрыкча аялдардын активдүүлүгү кыйла төмөн болгон. Мунун негизги себеби No2 формасын колдонуудан баш тартуу болду. Байкоочулар кезек күтүү жана жыйылган эл көп болбогонун, шайлоо участкаларына тааныш жүздөрдүн гана келип жатышканын белгилешүүдө. Адамдарды ташып алып келген учурлар катталган жоктугун, демек, добуш сатуу-алуулар дагы 2020-жылдын 4-октябрында болгондой көлөмдө эмес.

Байкоочулар аялдардын аз келишине таасир берген өзгөчө себептердин бири деп айрыкча Баткен, Жалал-Абад жана Ош аймактарындагы болуп көрбөгөндөй суук аба ырайын эсептешет. Ушуга байланыштуу аялдар үчүн үйдүн түйшүгү жана күнүмдүк турмуштук кыйынчылыктар көбөйүштү.

Адаттагыдай, шайлоо жүрүшүн камсыз кылгандардын арасында, анын ичинде медициналык кызматкерлердин, АШКнын мүчөлөрүнүн жана байкоочулардын арасында аялдар көп болду.

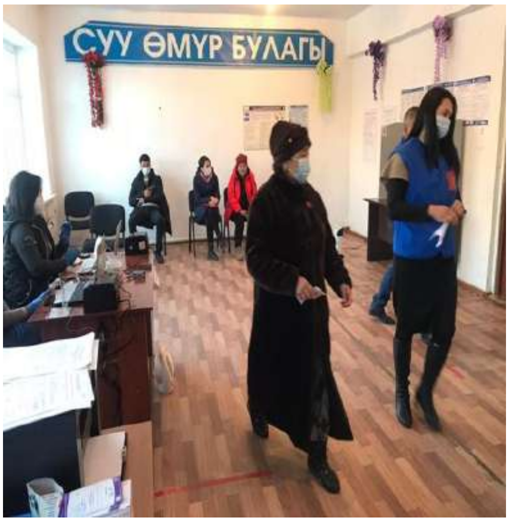

12. ШАЙЛООНУН НАТЫЙЖАЛАРЫ

Жалгыз аял талапкер Клара Сооронкулова, добуш берүүнүн жыйынтыгы боюнча, 14005 добуш (1%) алып, Кыргыз Республикасынын Президенттик шайлоосуна катышкан 17 талапкердин арасынан 7-орунду ээледи.

9-таблица. Талапкерлердин добуштарын эсептөөнүн жыйынтыктары жөнүндө маалыматтар[30]

№	*Талапкердин аты-жөнү*	*Добуштун саны*	*(%)*
1.	Жапаров Садыр Нургожоевич	1105248	79.2
2.	Мадумаров Адахан Кимсанбаевич	94741	6.79
3.	Толбаев Бабыржан Латиханович	32979	2.36
4.	Арстанбек Мыктыбек	23583	1.69
5.	Сегизбаев Абдил Кеңешевич	20335	1.46
6.	Ташов Имамидин Асамидинович	16383	1.17
7.	Сооронкулова Клара Сыргакбековна	14005	1
8	Касенов Аймен Абдыталипович	12684	0.91
9	Кочкоров Улукбек Тойчубаевич	9397	0.67
10.	Исаев Канатбек Кедейканович	8038	0.58
11.	Абакиров Элдар Курманбекович	6996	0.50

[30] 2021-жылдын 20-январында Кыргыз Республикасынын БШК Кыргыз Республикасынын Президентин кезексиз шайлоонун жыйынтыгын бекитти: https://shailoo.gov.kg/ru/news/4383/

12.	Калмаматов Бактыбек Орозалиевич	6893	49%
13.	Асанов Курсан Сатарович	6885	49%
14.	Дженбеков Равшан Бабырбекович	2652	19
15.	Иманалиев Каныбек Капашович	2490	18
16.	Байгуттиев Жеңишбек Сейитбекович	1327	10
17.	Абдылдаев Арстанбек Бейшеналиевич	1157	0.08
18.	Бардыгына каршы	18673	1.34
19.	Добуш берүүгө катышкан шайлоочулардын жалпы саны	1,395,513	39.16

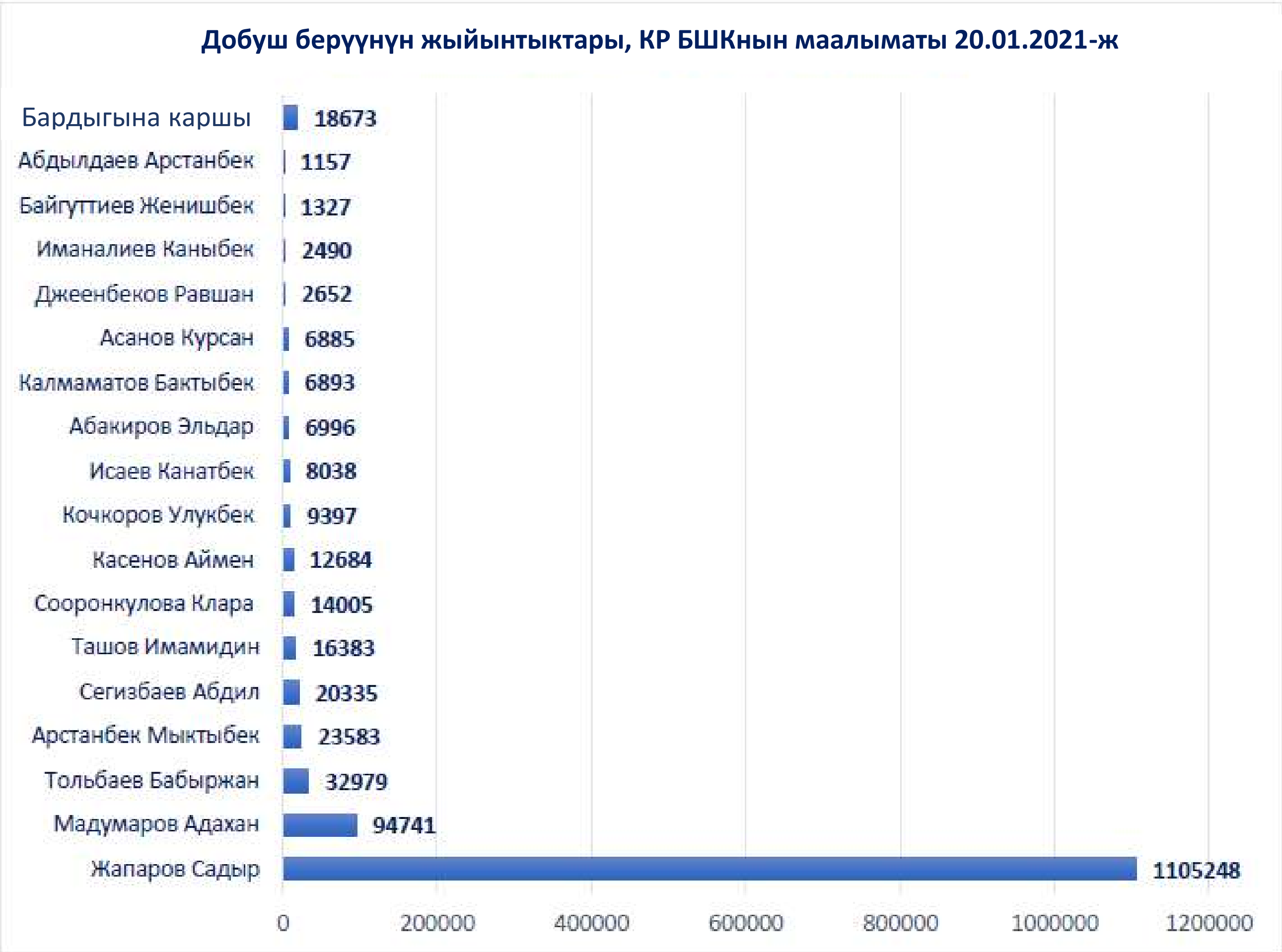

Эң көп добуштарды Кыргыз Республикасынын Президентинин кызмат ордуна талапкер К.Сооронкулова Бишкек шаарында (55%) жана Чүй облусунда (19%) алды, эң аз добуш Баткен облусунан (1%) алынды.

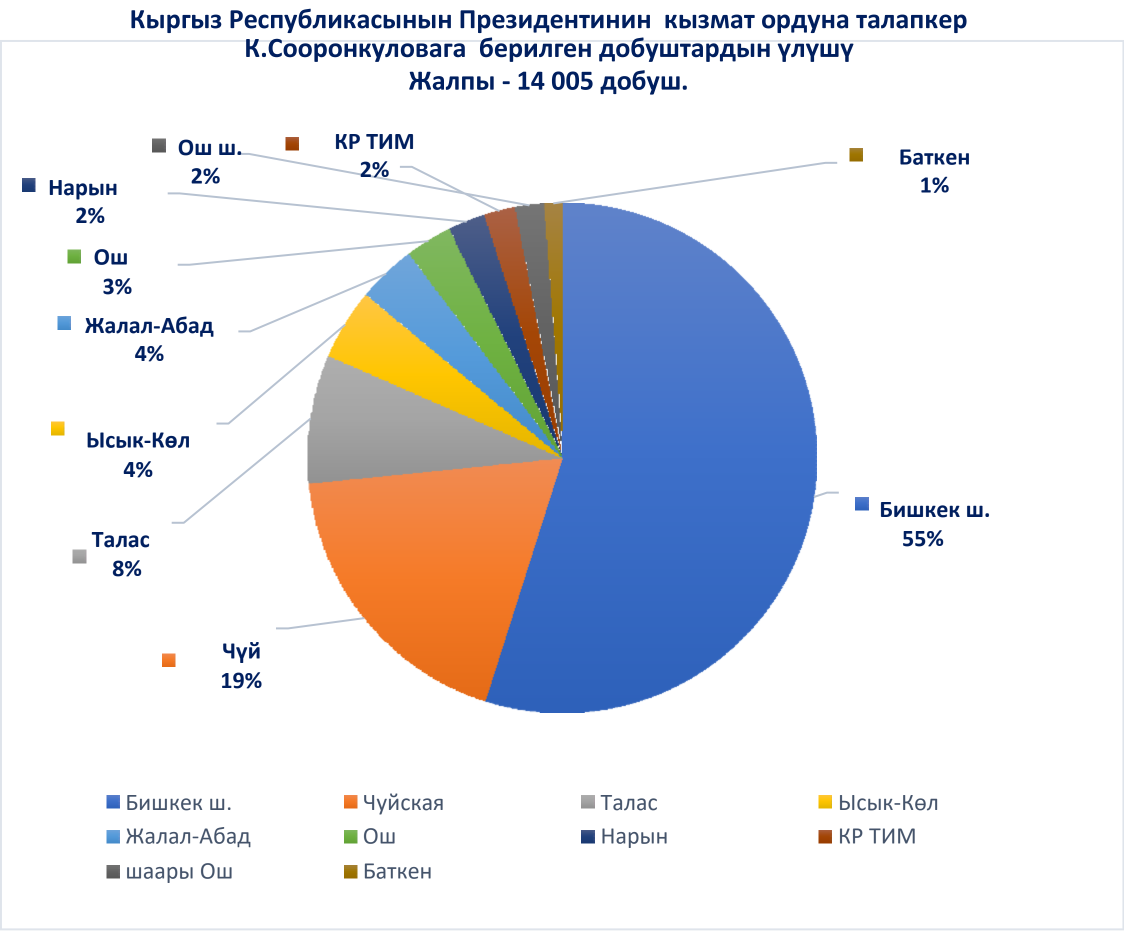

Шайлоодон кийин коомдо талкууланган маселелердин бири - талапкерлердин добуштары канчага “турду” деген суроо болду. Бардык талапкерлерди бириктирип алганда үгүт иштерине 122,949,300 сом сарпташты, анын көпчүлүк бөлүгүн (55%) бир талапкер С.Жапаров, экинчи орунда (10%) Б.Толбаев жумшады. Төрт талапкер шайлоо өнөктүгүнө эң аз каражат сарпташты, анын ичинде аял талапкер К.Сооронкулова (1%).

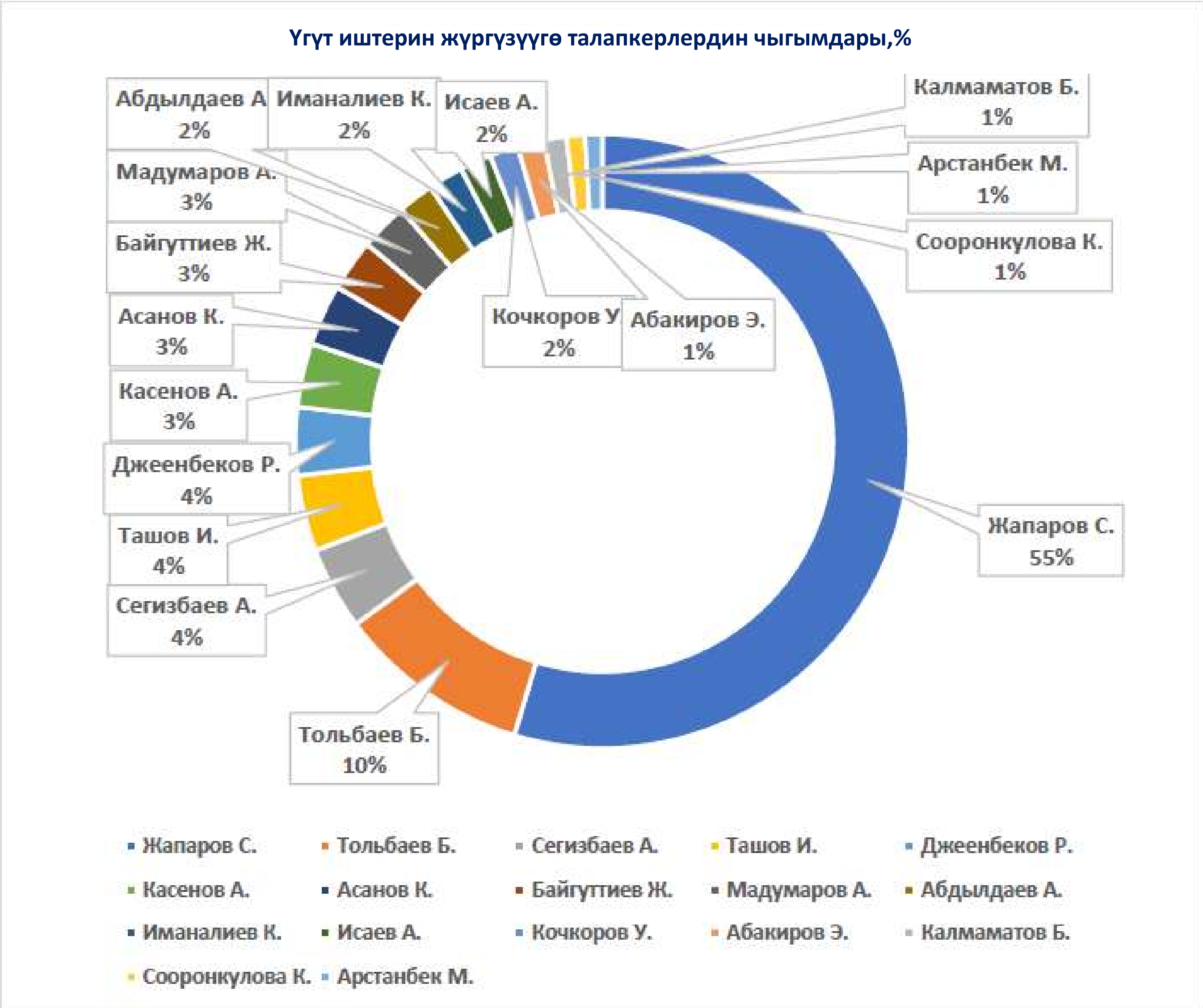

2021-жылы мөөнөтүнөн эрте өткөрүлгөн шайлоодо талапкерлер мурунку 2017-жылдагы шайлоолорго салыштырмалуу аз акча коротушкан, эгерде 2017-жылы бир шайлоочунун добушу 12 миңден дээрлик 5 миң сомго чейин болсо, анда азыркы шайлоодо бир шайлоочунун добушунун көлөмү 32 сомдон дээрлик 2520 сомго чейин коротулду.

-2021-жылдагы Кыргыз Республикасынын Президентин шайлоодо талапкер Ж.Байгуттиев ар бир добушка баарынан көп короткон - 2515,33 сом. Талапкер А.Мадумаров эң аз акча короткон - 32,65 сом, кызыгы мурунку өткөн акыркы президенттик шайлоодо КР-2017де дагы талапкер А.Мадумаров эң арзан - 12,65 сомго чыгым сарптаган.

Жалгыз аял талапкер К.Сооронкулова 1 194 140 сомду гана сарптап (анын 1 миллион сому шайлоо күрөөсү болгон) жана республика боюнча 14005 добуш алган, ар бир шайлоочунун добушу талапкерге 85,26 сомду түзгөн.

13. АРЫЗ-ДАТТАНУУЛАРДЫ КАРАШТЫРУУ

2021-жылдын 10-январындагы Кыргыз Республикасынын БШКнын ыкчам жооп кайтаруу координациялык тобуна Президенттикке талапкерлердин үстүнөн 61 арыз келип түшкөн.

Даттануулардын көпчүлүгү талапкер С.Жапаровго карата келип түшкөн. Бул негизинен үгүт иш-чараларын жүргүзүүдөгү мыйзам бузуулар жөнүндө арыздар болгон. Жана ошондой эле жарандарды белгилүү бир талапкерге добуш берүүгө мажбурлаган коркутуулар жөнүндө бир нече билдирүүлөр жөнүндө[31].

[31] https://24.kg/vlast/179289_vnbsptsik_postupila_61nbspjaloba_nanbspkandidatov_vnbspprezidentyi/

10-таблица. Кыргыз Республикасынын Президенттигине талапкерлердин үстүнөн түшкөн арыздардын саны

№.	*Талапкердин толук аты-жөнү*	*Арыздардын саны*	*%*
1.	С.Жапаров	38	62
2.	А.Мадумаров	4	7
3.	К.Асанов	3	5
4.	К.Исаев	3	5
5.	А. Сегизбаев	2	3
6.	Б.Толбаев	2	3
7.	И . Ташов	2	3
8	К.Иманалиев	2	3
9	Б.Калмаматов	2	3
10	Р.Жээнбеков	1	2
11	А.Касенов	1	2
12	К.Сооронкулова	1	2
	Бардыгы:	**61**	

Шайлоодон кийинки мезгилде КР БШКнын мүчөлөрү Г. Джурабаева жана А.Сатыгулов 10-январда Кыргызстанда өткөрүлгөн мөөнөтүнөн мурда шайлоонун жыйынтыктарын тааныган жок. Алардын пикири боюнча, Конституциянын жана конституциялык мыйзамдын талаптарынан кетенчиктөөлөр мөөнөтүнөн эрте өткөрүлгөн шайлоонун натыйжаларын таанууга жол бербейт.

Ошондой эле, шайлоодон кийин президенттикке талапкер аял К.Сооронкулова Бишкек шаарынын административдик сотуна КР БШКга мөөнөтүнөн мурда өткөрүлгөн президенттик шайлоонун жыйынтыктары боюнча БШКнын токтомун мыйзамсыз деп табуу талабы менен арыз берген. С.Жапаровду анын соттолгондугу алынып салынбагандыктан, пассивдүү шайлоо укугуна ээ эместиктен, аны Кыргыз Республикасынын БШКсы талапкер катары каттоого алышы мүмкүн эместигин билдирет[32]. Ошол эле учурда, ал сотко кайрылгандан оң натыйжа күтпөй тургандыгын, бирок аны документтештирүү, бардык процедуралардан өткөрүү керектигин, анткени бул принципиалдуу мааниге ээ деп бир нече ирет белгиледи[33].

ЖЫЙЫНТЫКТАР ЖАНА СУНУШТАР

2021-жылдын 10-январында өткөн Кыргыз Республикасынын Президентин шайлоону гендердик талдоо бир нече маанилүү **тыянактарды** жасоого мүмкүндүк берет**:**

- 63 талапкердин ичинен 8 аял талапкердин гана көрсөтүлүшү (талапкерлердин жалпы санынын 12%), алардын ичинен бирөө гана президенттикке талапкер катары каттоонун бардык жол-жоболорун аягына чейин аткара алышы, аялдардын саясий жана коомдук турмушта катышуусуна, билинбеген тутумдук тоскоолдуктар бар экендигин көрсөтөт;
- Эркек талапкерлерге караганда аял талапкерлер арасында этникалык ар түрдүүлүк болду. Алардын көпчүлүгү салттуу аялдарга таандык иш чөйрөсүндөгү кесип ээлери;
- Талапкер аялдардын жарымы (50%), анын ичинде этникалык кыргыздар дагы, мамлекеттик тилди билүү боюнча “Кыргызтест” күбөлүгүн бере албагандыктан каттала

[32] https://rus.azattyk.org/a/31044818.html
[33] https://kaktus.media/doc/430448_klara_sooronkylova_podaet_v_syd_na_centrizbirkom_iz_za_sadyra_japarova.html 45

алышкан жок. Эркектер арасында мындай жарандар 9% түздү.

- Бардык аял талапкерлерге, анын ичинде К.Сооронкулова үчүн шайлоо фондуна каражат чогултуу чоң көйгөй болду. Шайлоо күрөөсү салынгандан кийин үгүт иштерине каражат калбай калган, шайлоо өнөктүгүн каржылоонун жетишсиздиги олуттуу тоскоолдуктардын бири болуп калды;
- Каржы ресурстарынын чектелген шарттарында шайлоочулардын колтамгаларын чогултуу дагы тоскоолдуктарга учурады, анткени аны бардык аймактарда өткөрүү мүмкүнчүлүгү чектелүү болду. Ал эми чогултулган колдорду текшерүү тутуму бардык талапкерлер үчүн ачык-айкын жана бирдей эмес;
- Шайлоо өнөктүгү өлкөнүн мындан аркы өнүгүүсү, башкаруу формасын тандоо боюнча кызуу талкуу менен коштолду. Кыргызстандагы парламенттик демократияны өнүктүрүү идеясынын жактоочулары болуп көрбөгөндөй терс пиардын таасири астында калышты;
- Коомдогу аялдардын орду жөнүндө салттуу жана патриархалдык көз караштардын сакталышынан, ошондой эле парламентаризмдин колдоочусу катары саясий ишениминен улам, аял талапкер эки эселенген кысымга жана терс пиарга дуушар болду;
- Талапкерлердин программалары жана саясий күн тартиби негизинен гендердик-бейтараптуулук жана гендердик-сокурлар болду, эч бир программада гендердик теңчилик жана зомбулукка, басмырлоого каршы күрөшүү маселелерине артыкчылык берилбеген;
- Өлкөнүн Конституциясында жана мыйзамдарында динди саясатташтыруу процессин оздуктоого багытталган тыюу салуучу чаралар бар экендигине карабастан, акыркы президенттик шайлоо учурунда жана андан кийин дароо эле диний коомчулуктун өкүлдөрү саясий дымагын укук коргоо органдары тарабынан эч кандай чара болбогондугун ачык билдиришти;
- Өлкөдө аялдардын жана эркектердин салттуу ролдоруна карата гендердик стереотиптердин жайылуу деңгээли жыл сайын өсүүдө, айрыкча социалдык тармактарда, анын ичинде зомбулук колдонуу менен коркутуулар. Бирок, өлкөдө коркутуу-үркүтүү таратканы үчүн жазага тартылган бир дагы прецедент боло элек.

Жыйынтыктардын негизинде төмөнкү **сунуштар** келтирилди:

- Мамлекеттик органдар, жарандык коом уюмдары жана өнүгүүнүн эл аралык өнөктөштөрү аялдардын саясий жана коомдук турмушта, айрыкча жогорку шайлануучу жетекчилик кызматтарга катышуусунун төмөндүгүнүн көйгөйүнө көбүрөөк көңүл буруп, аялдардын потенциалын чыңдоо боюнча акылга сыярлык чараларды көрүү менен коомдогу гендердик стереотиптер жана терс пикирлердин жайылуусун азайтуу;
- Кыргыз Республикасынын Президентинин кызмат ордуна талапкерлигин коюуну каалагандыгын билдирген бардык талапкерлерге, КР БШКсы “Кыргызтест” тутуму боюнча тааныштыруучу сыноо тесттерин өткөрүү маселесин иштеп чыгуу;
- “Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 28-беренесинин негизинде Кыргыз Республикасынын БШКсы прокуратура органдары менен бирдикте «шайлоо өнөктүгү учурунда гендердик басмырлоонун фактыларына бөгөт коюу

боюнча келечекте прецеденттерди түзүү максатында “басмырлоону талап кылган гендердик жана башка социалдык артыкчылыктарды пропагандалоо” ыкмасын жана жол-жобосун аныктоо боюнча чараларды кабыл алсын;

- Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 4-беренесинин негизинде тыюу салынган, диний бирикмелердин диний негизде саясий партияларды түзүүгө, конституциялык түзүлүштүн негиздерин өзгөртүү боюнча саясий максаттарды көздөгөн чакырыктарга үндөгөн адамдарга карата укук коргоо органдары чара көрүшсүн;

- 11.03.2015-жылдагы КР АБФЖ IV отчетуна карата Корутунду пикирлерге жооп алкагында “эркек талапкерлерге чыныгы атаандаш катары чыга алышы үчүн саясатчы аялдардын шайлоо өнөктүктөрүнө жана каржы ресурстарына жеткиликтүү болушунун мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү” чараларын киргизүү, анын ичинде төмөнкүлөр менен чектелбестен:

  - Аял-талапкерлерди каржылык жактан колдоо үчүн атайын коомдук фонддорду түзүү;

  - мыйзамдарда шайлоо күрөөсүн төлөөнү жарым-жартылай же толугу менен шайлоочулардын колдорунун кошумча санына алмаштыруу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу;

  - жалпыга маалымдоо каражаттарында эфирдик убакыттын кошумча квотасын берүү;

  - үгүт иш-чаралары учурунда аял-талапкерлердин коопсуздугун камсыз кылуу;

- Бардык талапкерлер үчүн бирдиктүү эрежелердин орнотулушу жана шайлоочулардын колтамгаларын текшерүү тутумунун ачык-айкындуулугун жогорулатуу үчүн аны өркүндөтүү;

- Аялдардын саясий лидерлигине карата болгон терс гендердик мамилени өзгөртүү боюнча иш-чараларды туруктуу негизде жүзөгө ашыруу жана ЖМК өкүлдөрүнүн гендердик сезимталдыгын жогорулатуу боюнча атайын программаларды иштеп чыгуу;
- Билим берүү жана илим министрлиги, Маданият, маалымат жана туризм министрлиги журналистиканын гендердик сезимталдык стандарттарын жайылтууга көңүл буруу менен журналисттерди даярдоо жана кайра даярдоонун билим берүү стандарттарын кайра карап чыгуу.